



महालक्ष्मी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
ललितपुर, बागमती प्रदेश

राजस्व सुधार कार्ययोजना

अन्तिम प्रतिवेदन

२०७९

प्राविधिक सहयोग
नेपाल डेभलपमेन्ट कन्सल्टेन्सी
गोठाटार, काठमाण्डौ
बागमती प्रदेश

विषय सूची

तालिका सूची	ग
चित्र सूची	ग
परिच्छेद - एक: परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि.....	१
१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य	२
१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरू	३
१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया.....	४
१.४.१ सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा अध्ययन.....	५
१.४.२ नगरपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना सङ्कलन विधि निर्धारण	६
१.४.३ प्रारम्भिक अभिमुखीकरण तथा कार्ययोजना सम्बन्धि छलफल	६
१.४.४ मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी	७
१.४.५ अन्तिम प्रतिवेदन पेश	७
१.५ अध्ययन सीमाहरू.....	७
परिच्छेद - दुई: नगरपालिकाको सक्षिप्त परिचय	८
२.१ सक्षिप्त परिचय	८
२.२ मानव संसाधनको अवस्था.....	११
२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था.....	१२
परिच्छेद - तीन: स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता	१३
३.१ नगरपालिकाको राजस्व अधिकार सम्बन्धी सम्बैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था	१३
३.२ नगरपालिकाको आन्तरीक आय परिचालनको अवस्था	१५
३.३ नगरपालिकाको आन्तरीक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण अवस्था	१६
३.३.१ स्थानीय कर राजस्व	१६
३.३.२ गैर कर राजस्व	२१
परिच्छेद - चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था	२८
४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति तथा संयन्त्र	२८
४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता	२८
४.३ आन्तरीक आय परिचालन	३०
४.४ प्रभावकारी राजस्व परिचालनका प्रमुख पक्षहरू.....	३१
४.४.१ कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था.....	३१

४.४.२ उपयुक्त संगठन निर्माण	३१
४.४.३ तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख तथा स्रोतहरूको प्राथमिकीकरण	३१
४.४.४ विभिन्न आयमूलक कार्यक्रम.....	३१
४.४.५ पारदर्शिता र जवाफदेहिता.....	३२
४.४.६ परिवर्तित व्यवस्था अनुसार राजस्व सङ्कलन	३२
परिच्छेद - पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना	३३
५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना	३३
परिच्छेद - छ: आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण	३८
६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण.....	३८
६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण.....	४०
६.३ आगामी तीन आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण.....	४३
परिच्छेद - सात: अपेक्षित नतिजा.....	४५
७.१ अपेक्षित नतिजा	४५
परिच्छेद - आठ: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	४६
८.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	४६
अनुसूची	
अनुसूची १ तथ्याङ्क सङ्कलन सूची	५०
अनुसूची २ विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम	५७
अनुसूची ३ वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम	६१
अनुसूची ४ तथ्याङ्क सङ्कलनको क्रममा राजस्व शाखा.....	६३
अनुसूची ५ मस्यौदा प्रस्तुतिकरणको माईन्यूट.....	६४
अनुसूची ६ मस्यौदा प्रस्तुतिकरणको फोटाहरु.....	६५
अनुसूची ७ सुझाव तथा पृष्ठपोषण तालिका	६७

तालिका सूची

तालिका १ : नगरपालिकाको वडा विभाजन र क्षेत्रफल	९
तालिका २ : महालक्ष्मी नगरपालिकाको भू-उपयोगको प्रकार	१०
तालिका ३ : नगरपालिकाका कर्मचारीहरूको विवरण	११
तालिका ४ : स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, कानून अनुसारको राजस्व अधिकार	१३
तालिका ५ : आन्तरीक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था	१५
तालिका ६ : सम्भाव्य भूमि करको सम्भावनाको गणना	१८
तालिका ७ : घर बहाल करको सम्भावनाको गणना	१९
तालिका ८ : व्यावसाय कर सम्भावनाको गणना	२०
तालिका ९ : व्यवसाय कर सम्भावनाको गणना	२२
तालिका १० : नक्सा कार्यको विवरण	२३
तालिका ११ : सिफारिस दस्तुर सम्भावना	२४
तालिका १२ : सम्पत्तिहरूको बहालबाट प्राप्त आय	२५
तालिका १३ : शैक्षिक संस्थाबाट प्राप्त आय अनुमान	२५
तालिका १४ : राजस्व परामर्श समिति विवरण	२८
तालिका १५ : नगरपालिकाको आयको अवस्था	३०
तालिका १६ : कर राजस्व सुधार योजना	३३
तालिका १७ : गैर कर राजस्व सुधार योजना	३५
तालिका १८ : आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपणको आधार	३८
तालिका १९ : आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि आय प्रक्षेपण	४१
तालिका २० : नगरपालिकाको आय संरचना	४३
तालिका २१ : अनुगमन योजना	४६

चित्र सूची

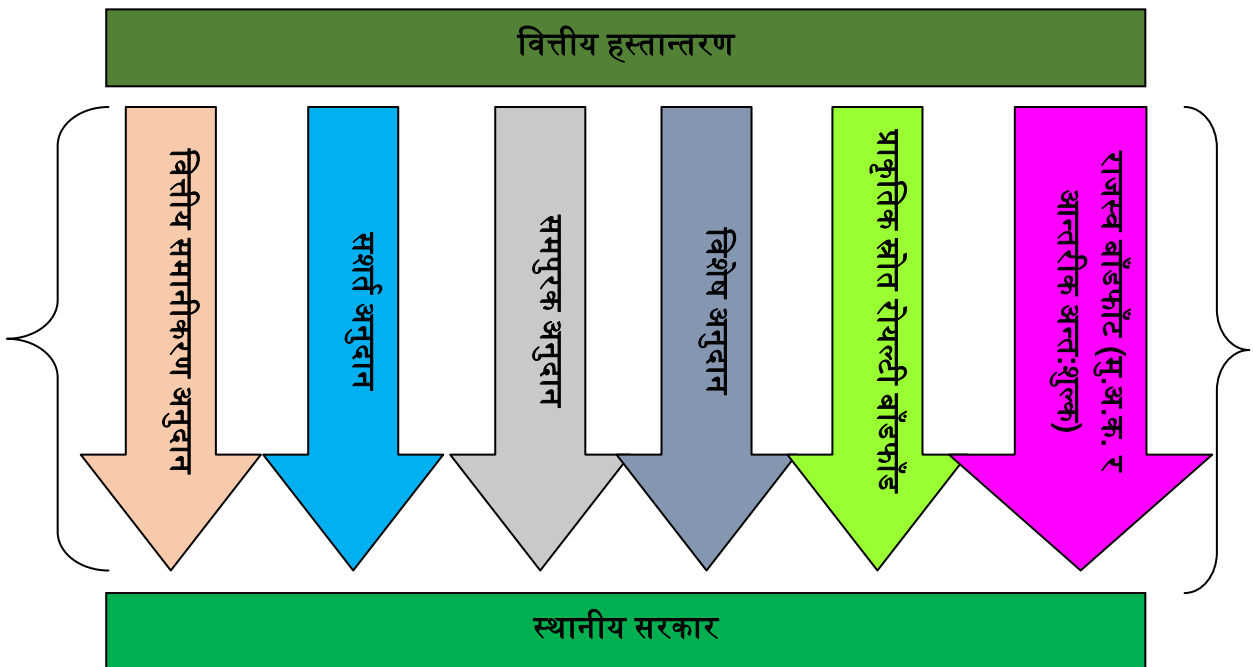
चित्र १ : वित्तीय हस्तान्तरण	१
चित्र २ : राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य	३
चित्र ३ : राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरू	४
चित्र ४ : कुल बजेटमा आन्तरीक आयको हिस्सा (प्रतिशत) यथार्थ र प्रक्षेपण	४४
चित्र ५ : राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	४६

परिच्छेद - एक: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ ले नेपालमा तीन तहका सरकारको व्यवस्था गरेको छ । यस अनुरूप ७५३ स्थानीय तहको (गाउँपालिका, नगरपालिका, उप-महानगरपालिका तथा महानगरपालिका) निर्वाचन सम्पन्न भई संविधानले व्यवस्था गरे बमोजिम अनुसूचि ८ अनुसार निसृत गरिएका काम कर्तव्य र जिम्मेवारीहरू निर्वाह गर्दै आईरहेको छन् ।

स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने साधनको परिपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ । सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्तो अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पुरा गर्न सम्भव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त व्यवस्थापनका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर कर लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत सम्बैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड बापत प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ ।



चित्र १ : वित्तीय हस्तान्तरण

स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएका वित्तीय अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार व्यवस्थित तथा न्यायोचित तरिकाले पूर्णरूपमा परिचालन गर्न थप प्रयास गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस भएको छ । यसको मुख्य कारणहरूमा स्थानीय सरकारलाई प्राप्त कतिपय अधिकारहरू नयाँ भएकोले त्यसका लागि आवश्यक

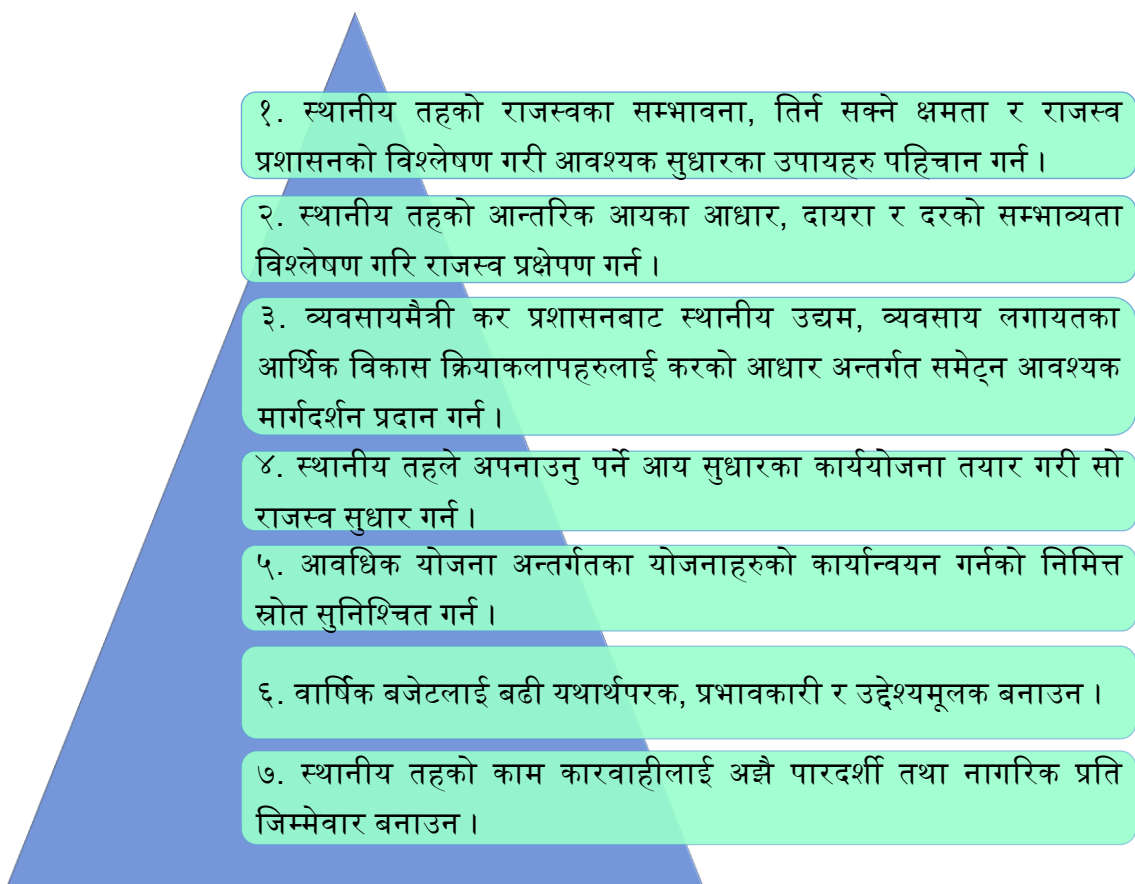
नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना, आयको सम्भावना अध्ययन, नियन्त्रण प्रणालीको स्थापना आदि व्यवस्था तथा अभ्यासको कमी हुनु रहेको छ ।

स्थानीय सरकारको बढ्दो खर्च धान्नका लागि र उनीहरूको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि ती निकायहरूको आन्तरीक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता बन्न पुगेको छ यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरूको खोजी गर्ने, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरू पहिचान गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरीक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना खाँचो देखिन्छ ।

राजस्व सम्बन्धी वर्तमान स्थिति अध्ययन, विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको पहिचान गर्ने, समग्र राजस्व प्रशासनलाई सुदृढ गर्ने तथा सो को आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनाका लागि बागमती प्रदेश अन्तरगतका स्थानीय तहहरूले राजस्व सुधार कार्ययोजना (*Revenue Improvement Action Plan*) तयार गरी स्थानीय तहहरूको राजस्व सुधार गर्नका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरूको कार्ययोजना आवश्यक छ । सो कार्यका लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमले यस प्रदेश अन्तरगतका विभिन्न स्थानीय तहहरूको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्नका लागि आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । यस दस्तावेज तर्जुमाको क्रममा भएका प्रयासहरूमा नगरपालिकाका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवाला पक्षहरूले राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा आधारभूत अभिमुखीकरण, नगरपालिकाको आन्तरीक आय सुधारका लागि सहभागितात्मक विधिबाट समस्या तथा अवसरहरूको पहिचान गरी मुख्य उपलब्धिका रूपमा नगरपालिकाको कार्ययोजना तयारी र आय सम्भाव्यताको विश्लेषण गरी नगरपालिकाको आय प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन जस्ता कार्यहरू रहेका छन् ।

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

स्थानीय सरकारलाई संविधानले दिएको अधिकार प्रयोग गरी अनुसूची ८ मा रहेका २२ वटा प्रमुख कार्यक्षेत्र भित्रका जिम्मेवारीहरू पुरा गर्नुपर्ने अवस्था छ । यस प्रयोजनाका लागि स्थानीय सरकारलाई सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय अनुदानका अतिरिक्त स्थानीय सरकारलाई आफ्नै राजस्वका आधारहरू तयार गर्ने अधिकार निहित रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ दफा ११ (घ) र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ को दफा ४ अनुसार स्थानीय सरकारलाई आफ्नो क्षेत्रमा कर गैर कर सङ्कलन गर्नसक्ने अधिकार रहेको छ । तर कर प्रणाली र अधिकार क्षेत्रबारे कम जानकारी, स-साना व्यवसायहरूमा कर लागू गर्दा हुनसक्ने सम्भावित अलोकप्रियता, स्थानीय सरकारलाई प्राप्त हुन आएको अनुदान नै खर्च हुन नसकिरहेको अवस्थामा कर लगाउनु पर्ने आवश्यकता महशुस नहुनु जस्ता कारणहरूले गर्दा आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेर स्थानीय तहले अपेक्षित रूपमा राजस्व सङ्कलन गर्न सकिरहेको अवस्था छैन । यसरी स्थानीय सरकारहरूले वित्तीय सङ्घीयताको पूर्ण अभ्यास गर्न नसकेका कारण सार्वजनिक क्षेत्रभित्र रहेर वैज्ञानिक कर प्रणाली लागू गरी कार्यान्वयन गराई आफ्नै राजस्व आधार तयार गर्ने सहयोग पुऱ्याउनु नै यस राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको मुख्य ध्येय रहेको छ । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको औचित्यको सारांसलाई निम्न बुँदामा प्रस्तुत गरिएको छ ।



चित्र २ : राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

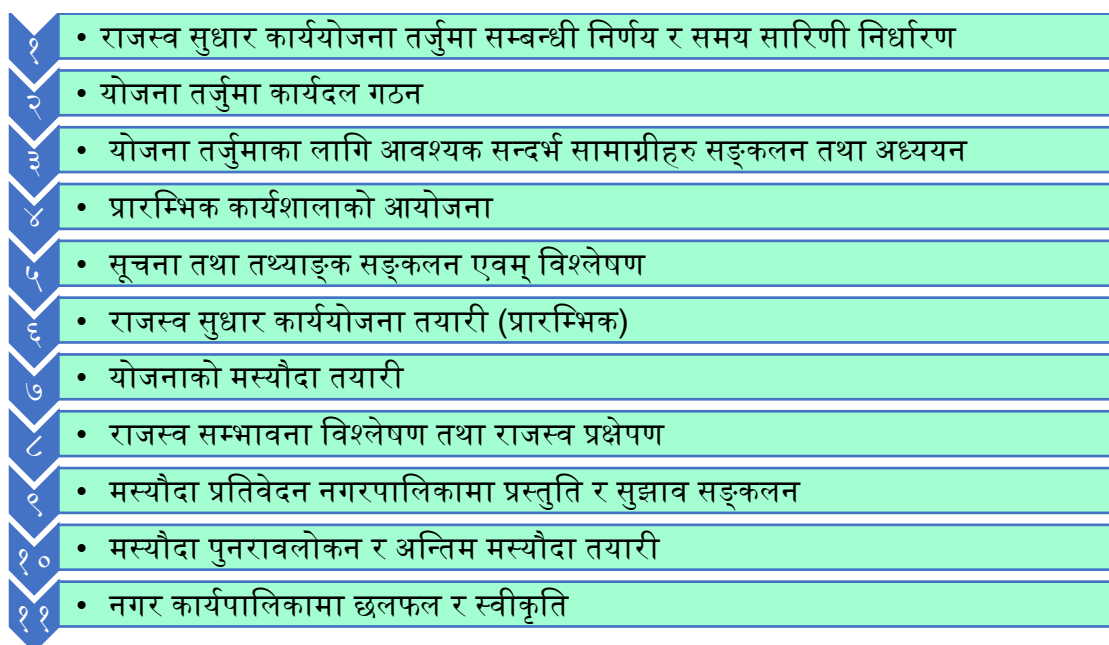
महालक्ष्मी नगरपालिकाको आन्तरीक आयको विद्यमान अवस्था, आन्तरीक स्रोतको सम्भावना तथा देखिएका समस्याहरु न्यूनिकरण गर्न कार्ययोजना तयारी तथा सोका आधारमा आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपणमा नगरपालिकालाई सहयोग पुऱ्याउनु नै यस कार्यक्रमको समग्र उद्देश्य हो । यस कार्यक्रमका सहायक उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन् ।

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरु तथा कर्मचारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- शीर्षकगत रुपमा सम्भावित करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरीक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- राजस्व वृद्धिको लागि आयका प्रमुख स्रोतहरुको सम्भावना र यथार्थ असुलीमा भएको फरकको पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक सङ्कलन तथा बिलिङ्ग पद्धति र आन्तरीक नियन्त्रण प्रणाली सहित पालिकाको राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्यकुशलताको विश्लेषण ।
- स्थानीय तहको आन्तरीक आय वृद्धिका सम्भावनाहरु पहिचान गरी आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरीक आय सुदृढीकरण कार्ययोजना तयार गर्ने ।

- नयाँ सम्भावनाहरूको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनुपर्ने सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक वर्षमा सुधारका लागि सुझाव प्रदान गर्ने ।

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको मार्गदर्शनका रूपमा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी भएको स्थानीय तहको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६ बाट प्राप्त यस योजना तर्जुमाको कार्यक्षेत्रगत शर्त (*Terms of References*) मा उल्लेख भएको तर्जुमा विधि र मार्गनिर्देशनलाई आधार मानिएको छ । साथै स्थानीय आवश्यकता अनुसार सम्भाव्य स्थानीय राजस्वका स्रोतहरूलाई समेट्ने उद्देश्यले तथ्याङ्क तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी निर्देशिका बमोजिम कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरू यसप्रकार रहेका छन् ।



चित्र ३ : राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरू

नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने कार्यक्रम सम्बन्धमा महालक्ष्मी नगरपालिका, ललितपुर, बागमती प्रदेश र यस नेपाल डेभलपमेन्ट कन्सल्टेन्सीबीच सम्झौता भएपछि विभिन्न समयमा भएका छलफलहरूबाट नगरपालिकाबाट आवश्यक सन्दर्भ सामग्री सङ्कलन गरी अध्ययन टोलीलाई प्राप्त भएको हो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि निम्न विधि र प्रकृया अवलम्बन गरिएको छ ।
मुलत: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा *Coaching & Mentoring* (स्थलगत रूपमा सँगसँगै काम गर्दै सिकाउँदै जाने) विधिमा आधारित छ ।

- महालक्ष्मी नगरपालिकामा कार्य प्रारम्भ गर्न परामर्शदाताले प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्मचारीहरूसँग महालक्ष्मी नगरपालिकामा गर्नुपर्ने कार्यको योजना बनाई छलफलबाट मस्यौदा रूप दिई अगाडी बढाईएको हो ।
- महालक्ष्मी नगरपालिकाबाट राजस्व कार्ययोजना तर्जुमा कार्यको गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि अनुगमन र फलोअप गरि प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रबाट अनुगमन हुन सक्नेछ । सो कार्यका लागि परामर्शदाता संस्थाले यो कार्य गर्नका लागि विस्तृत कार्ययोजना समेत पेश गरेको छ । परामर्शदाताले प्रदेश सुशासन केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्मचारीहरूसँग निरन्तर समन्वयमा कार्य गरिएको छ ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण प्रकृत्यालाई सहभागितामूलक विधिबाट सञ्चालन गरेको छ । साथै यस विषयमा महालक्ष्मी नगरपालिकाका कर्मचारीहरूको पनि क्षमता अभिवृद्धि हुनेछ । यस सन्दर्भमा महालक्ष्मी नगरपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुख तथा अन्य जनप्रतिनिधि, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, कर्मचारी एवम् सरोकारवालाहरूको सहभागिता र समूह छलफलबाट राजस्व सुधार सम्बन्धी आवश्यकताहरू पहिचान गरेको छ ।
- सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ मा उल्लेखित सम्बन्धित फारामहरू विधि तथा प्रकृत्याहरू प्रयोग गरी (छलफल तथा कार्यशाला) मार्फत राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गरिएको छ ।
- यस प्रकृत्याबाट पहिचान गरिएका आवश्यकताहरूलाई एकिकृत गरी महालक्ष्मी नगरपालिकाको ३ वर्षे राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरी महालक्ष्मी नगरपालिकालाई प्रस्तुतिकरण पश्चात आवश्यक सुझावहरूलाई सङ्कलन गरी दस्तावेजलाई अन्तिम रूप दिइएको छ ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा दस्तावेज (विद्युतीय तथा भौतिक प्रति) महालक्ष्मी नगरपालिका र प्रदेश सुशासन केन्द्र, जावलाखेल, ललितपुरमा बुझाउने छ ।
- प्रदेश सुशासन केन्द्र, जावलाखेलबाट कार्यक्रमको मस्यौदा भुक्तानी लिनका लागि प्रदेशमा गठन मूल्याङ्कन समितिको मस्यौदा मूल्याङ्कन पश्चात खर्चसँग सम्बन्धित आवश्यक विल, भरपाई सहित कार्यक्रमको अन्तिम प्रतिवेदन बुझाएको छ ।

१.४.१ सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा अध्ययन

यस चरणमा परामर्शदाताबाट राजस्व सुधार कार्य योजनासँग सान्दर्भिक विभिन्न सन्दर्भ सामाग्री, दस्तावेज, प्रतिवेदन, ऐन, कार्यविधि आदिको सङ्कलन तथा अध्ययन गरिएको थियो जसलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ:

- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (संशोधन सहित)
- राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६
- नेपाल सरकारको बजेट, २०७८/७९
- नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७८
- नगरपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, २०७८/७९
- नगरपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८

- नगरपालिकाको विगत ३ वर्षको आयको विवरण (आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०७८/७९)
- नगरपालिकाको नगर वस्तु विवरण (पार्श्वचित्र)
- बागमती प्रदेशको आर्थिक ऐन, २०७८
- वडा कार्यलयमा राजस्व प्रशासनको अवस्था

१.४.२ नगरपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना सङ्कलन विधि निर्धारण

नगरपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सूचना प्रविधि अधिकृत तथा आन्तरीक लेखा परीक्षक लगायतसँग प्रत्यक्ष छलफल गरी नगरपालिकाकले हालसम्म परिचालन गरि आएका करका आधारहरू, राजस्व परिचालनको अवस्था, सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, राजस्व प्रशासनको वर्तमान संरचना, यसमा सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता विकासका सवालहरू र हाल तयार गर्न लागेको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा र यसको प्रक्रियाबारे जानकारी गराई नगरपालिकाको भूमिका सम्बन्धमा स्पष्ट पारिएको हो ।

राजस्व सुधार कार्ययोजनाका लागि कार्यतालिका निर्धारण तथा कार्यजिम्मेवारी निर्धारण गरी आवश्यक सूचना सङ्कलन फाराम अनुसार सम्बन्धित सूचना, सामाग्रीहरू आदिका आधारमा यस नगरपालिकाको राजस्वको अवस्था बारे जानकारी हासिल हुनुका साथै मुख्य सवालहरू पहिचान गर्न मद्दत पुगेको हो । आवश्यक सन्दर्भ सामाग्रीहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण पश्चात विज्ञहरूको टोलीबाट तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलनका लागि आवश्यक फारामहरूको विकास गरि सो फारामलाई मस्यौदा रूप दिई यस कार्यमा सङ्कलन विज्ञहरूबीच आवश्यक छलफल र अन्तरक्रिया समेत गरिएको थियो । सूचना सङ्कलनका लागि तयार गरिएको फारमहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

- नगरपालिकाको परिचयको लागि आवश्यक आधारभूत र संस्थागत सूचना तथा मुख्य पदाधिकारीहरूसँगको परामर्शका लागि तयार गरिएको तथ्याङ्क सङ्कलन सूची अनुसूची १ मा रहेको छ । यस सूचीमा मुख्यतः नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय, गठन, राजस्व प्रशासनको अवस्था र विगत तीन आर्थिक वर्षको राजस्व परिचालनको स्थिति बारे जानकारी लिने उद्देश्यले यो प्रयोग गरिएको छ । साथै यस अनुसूचीमा तथ्याङ्क सङ्कलन फारम पनि समावेश गरिएको छ ।
- राजस्वका शिर्षकगत समूह छलफलका लागि आवश्यक सूचनासँग सम्बन्धित तथ्याङ्क सङ्कलन गरि अनुसूची २ मा विषयगत विश्लेषणको नमुना फाराम समावेश गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भए अनुसार कर र गैर करहरूको शिर्षकगत रूपमा वर्तमान समस्याहरू, सम्भावना, समाधानका लागि गर्नुपर्ने उपायहरू र जिम्मेवार निकायको पहिचान र कार्यान्वयनको समयावधीका बारेमा समूहगत रूपमा छलफल गर्नका लागि यो फारम प्रयोगमा ल्याईएको हो ।

१.४.३ प्रारम्भिक अभिमुखीकरण तथा कार्ययोजना सम्बन्धि छलफल

अध्ययनका क्रममा परामर्शदाताद्वारा विभिन्न विधिहरूको प्रयोग गरी आवश्यक तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू सङ्कलन गरिएको थियो । नगरपालिकाबाट सङ्कलित आवधिक योजना, विगतका वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, बजेट वक्तव्य, आय तथा व्ययको विवरण, आर्थिक ऐन, विनियोजन ऐन, अन्य नीति तथा कानून र

राजस्व परामर्श समितिका सिफारिस आदिलाई पूर्वनिर्धारित प्रश्नावली तथा ढाँचामा सङ्कलन गरिएको थियो । (तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलनको विस्तृत चेकलिष्ट अनुसूची ३ मा राखिएको छ । महालक्ष्मी नगरपालिकाको सङ्कलित विगतका आय तथा व्यय, आर्थिक ऐन तथा विनियोजन ऐन, नीति तथा कानूनहरू र पूर्वनिर्धारित प्रश्नावली तथा ढाँचामा नगरपालिका र वडास्तरका प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू विश्लेषण गरिएको हो । यी विषयमा थप स्पष्टताका लागि नगरपालिका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र लेखा अधिकृतसँग भएको अन्तर्क्रियामा एक आपसमा प्रष्ट हुनुपर्ने विषय, नगरपालिकाले भोगिरहेका चुनौतीहरू, अपेक्षा र आवश्यकता बारेमा जानकारी आदान प्रदान भयो । त्यसपछि सबै प्राप्त सूचनाहरू र अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त वस्तुस्थित बारेको थप स्पष्टता पछि केही अझ स्पष्ट हुनुपर्ने विषयहरू नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा लेखा अधिकृतसँग टेलिफोन छलफल गरि स्पष्ट गरी सोही आधारमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.४.४ मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी

मस्यौदा प्रतिवेदन उपर सुझाव सङ्कलनको लागि एक दिने कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरिएको हो । उक्त कार्यशाला गोष्ठीमा नगरपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सम्बन्धित शाखाका कर्मचारीहरू, परामर्शदाताका टोली नेता र विज्ञहरू लगायत अन्य सरोकारवाला व्यक्तिहरूको सहभागिता रहको थियो ।

१.४.५ अन्तिम प्रतिवेदन पेश

मस्यौदा प्रतिवेदन उपर कार्यपालिकाको बैठकमा भएको छलफलबाट प्राप्त सुझाव तथा सल्लाहहरूलाई समावेश गरी राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन पेश गरिएको छ ।

१.५ अध्ययन सीमाहरू

नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र व्यापक रहेको भएतापनि सिमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समय कारण यस राजस्व सुधार कार्ययोजना निम्नानुसारका सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

- क) अध्ययन तथा विश्लेषण कार्य प्रमुख रूपमा कार्यालयको अभिलेख, दस्तावेज, प्रतिवेदन तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूमा आधारित छ ।
- ख) आवश्यक सूचना नगरपालिकाका जनप्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरू तथा अन्य सरोकार पक्षहरूसँग छलफलहरूबाट प्राप्त गरिएको छ ।
- ग) नगरपालिकाको आन्तरीक आय तथा स्रोत परिचालन सम्बन्धी अध्ययनको लागि उपलब्ध गराइएको फाराम अनुसार प्राप्त तथ्याङ्कहरू विभिन्न कार्यालयहरूको अभिलेख तथा आंशिक स्थलगत अध्ययनबाट सङ्कलन गरिएको छ ।

परिच्छेद - दुई: नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.१ संक्षिप्त परिचय

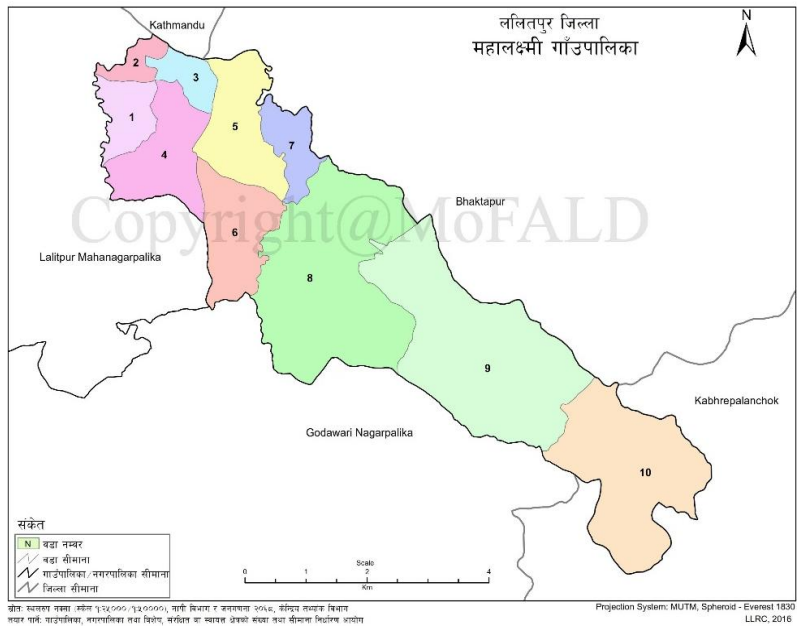
सङ्घीय नेपालको बागमती प्रदेश अन्तर्गत काठमाडौं उपत्यकाको प्रसिद्ध तीन जिल्लाहरूमध्ये ललितपुर जिल्लाको उत्तर पूर्वतर्फ महालक्ष्मी नगरपालिका अवस्थित छ । साविकका ५ गाविसहरू ईमाडोल, टिकाथली, सिद्धिपुर, लुभु र लामाटार समेटेर मिति २०७१ मंसिर १६ मा यो नगरपालिका घोषणा गरिएको हो । ऐतिहासिक रूपमा हेर्दा पुरानो लुभु र सिद्धिपुर जस्ता साना शहरहरू नेवार संस्कृतिको नमुनाको रूपमा रहेका छन् । त्यसैगरी ईमाडोलमा रहेको अशोक स्तुपा, लुभुमा रहेको महालक्ष्मीको मन्दिर यस नगरका सम्पदा हुन् ।

महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजस्व सम्भाव्यता पहिचान, परिचालन र व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाको वस्तुस्थिति, आर्थिक गतिविधि, मानवीय संसाधन तथा भौतिक स्रोत साधन लगायतको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस परिच्छेदमा नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय, मानव संसाधनको अवस्था र नगरपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१.१ अवस्थिति

महालक्ष्मी नगरपालिकाको क्षेत्रफल २६.५ वर्ग कि.मी. (२,६४९.९१ हेक्टर) रहेको छ भने अक्षांश २७°३७' देखि २७°४०' उत्तरी अक्षांशसम्म तथा देशान्तर ८५°२०' देखि ८५°२६' पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको छ । पालिकाको औसत उचाइ १,५७४ मी. रहेको छ । पूर्व-पश्चिम लाम्चो आकारमा फैलिएको यस नगरपालिका पूर्वमा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाको पनौती नगरपालिका, दक्षिण र पश्चिममा ललितपुर महानगरपालिका र गोदावरी नगरपालिकासँगको सिमाना कर्मनाशा खोलाले छुट्याएको, उत्तरमा भक्तपुर जिल्लाको मध्यपुर थिमि नगरपालिका र सूर्यविनायक नगरपालिकासँग जोडिएको छ । काठमाडौं उपत्यका प्रवेश गर्ने वैकल्पिक मार्गको रूपमा विकास हुँदै गरेको ग्वाको-लुभु-लामाटार-मानेदोभान-पनौती हुँदै वि. पि. लोकमार्गको नेपालथोक जोड्ने सडक यस नगरपालिकाको करिब मध्य भाग भएर गएको कारणले पनि यस नगरपालिकाको विकासको अधिक सम्भावना रहेको छ ।

चित्र नं. ४: महालक्ष्मी नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति



नामाकरण: वि.सं. २०७१ मंसिर १६ बाट (सन २०१४ डिसेम्बर) देखि महालक्ष्मी नगरपालिका अस्तित्वमा आएको छ । यस महालक्ष्मी नगरपालिकाको हालको वडा नं. ८, लुभुमा रहेको ऐतिहासिक, धार्मिक र सांस्कृतिक महत्व बोकेको महालक्ष्मी मन्दिरको नामबाट यस नगरको नामाकरण गरिएको छ । जनश्रुति अनुसार प्राचिन कालमा श्रीपार्वतीले चतुष्ठी लिङ्ग यात्राका क्रममा गौश्रृङ्ग तीर्थमा स्नान गरी गोभ्राटेश्वर देगः महादेवको दर्शन गरेको, श्रृङ्ग ऋषिले सिस्नेरी गुफामा बसेर तपस्या गर्दा श्रीमहालक्ष्मी र श्रीभैरवको उत्पत्ति गुण्डुमा भई पछि साधना गरेर ल्याई देविस्थानमा स्थापना गरेको र फेरि लुभुको लाछीमा स्थापना गरिएको बताइन्छ । अर्को जनश्रुति अनुसार घाँसीहरु घाँस काट्न हालको देविस्थान चौरमा पुग्दा धेरै देवदेवीहरु पङ्क्तिबद्ध रूपमा उभिएर नृत्य गरिरहेको देखेपछि सो दृश्य हेर्न नगरलेहरुलाई बोलाए तर नगरले त्यहाँ पुग्दा देवताहरु दुङ्गाको मुर्तिमा परिणत भएका थिए । त्यसपछि नगरले ती दुङ्गाका मुर्तिहरुलाई श्रीमहालक्ष्मी र आकाश भैरव गणका रूपमा पूजा गरी आफ्नो ईष्टदेवीको रूपमा अर्चना गरेको पाइन्छ । महालक्ष्मी मन्दिर उपत्यकाका नौ वटा शक्तिपीठ मध्येको एक रहेको छ। महालक्ष्मी मन्दिरभित्र नेपाल सम्वत् ८४७ मा राखिएको ताम्रपत्रले यो मल्लकालीन धार्मिक महत्वको स्थल रहेको प्रष्ट पार्छ । महालक्ष्मीलाई ऐश्वर्य र समृद्धिकी देवीको रूपमा मानिने भएकोले नगर पनि ऐश्वर्य र समृद्धिले भरिभराउ होस् भन्ने उद्देश्यले यस नगरपालिकाको नाम महालक्ष्मी नगरपालिका राखिएको देखिन्छ ।

२.१.२ राजनैतिक एवम् प्रशासनिक विभाजन

बागमती प्रदेश अन्तरगत ललितपुर जिल्लामा अवस्थित महालक्ष्मी नगरपालिका साविकका ५ गाविसहरु - ईमाडोल, टिकाथली, सिद्धिपुर, लुभु र लामाटार समेटेर मिति २०७१ मंसिर १६ गते नगरपालिका घोषणा गरिएको हो । यस नगरपालिकाको वडागत विभाजन र क्षेत्रफल सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १ : नगरपालिकाको वडा विभाजन र क्षेत्रफल

क्र.स.	समावेश साविक गाविस	साविक वडा	नयाँ वडा	क्षेत्रफल (वर्ग किमि)
१	इमाडोल	६	१	०.९५
२	इमाडोल	४, ५	२	०.४५
३	इमाडोल	१-३	३	०.६३
४	इमाडोल	७-९	४	१.९९
५	टिकाथली	१-५	५	२.०८
६	सिद्धिपुर	१-९	६	२.०१
७	टिकाथली	६-९	७	०.९३
८	लुभु	१-९	८	६.४९
९	लामाटार	१-८	९	६.५७
१०	लाँकुरी भञ्ज्याङ	९	१०	४.४९
जम्मा				२६.५१

स्रोत: नेपाल सरकारको राजपत्र, २०७३

२.१.३ भू-बनोट र प्राकृतिक स्रोतहरू

यस महालक्ष्मी नगरपालिकाको आधा भन्दा बढी क्षेत्रफल कृषि क्षेत्र रहेको छ । यहाँको मुख्य कृषि क्षेत्रमा लामाटार, लुभु टिकाथली हुन् । यस क्षेत्रमा धरातलीय स्वरूपका हिसाबले अधिकांश भू-भाग कृषियोग्य जमिन, वन क्षेत्रले ओगटेको छ भने अन्य भू-भाग बगर क्षेत्र, खोला नाला, बस्ती क्षेत्र र बाँझो जग्गा रहेको छ । प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा स्रोतका हिसाबले सम्पन्न यस महालक्ष्मी नगरपालिकाको मुख्य नदीहरू कर्मनाशा, गोदावरी, मनोहरा र खोलाहरूमा गौमती, श्रृङ्गमति, वासुकी दुङ्ग्रेखोला, धाराचौर, कमेरे, जङ्गली खोला, ठूलो खोला, तिल्पु खोला, फेदी खोला, मानेदोभान खोला, कागेश्वरी खोला, चापाखर्क खोला, दुङ्गे खोला त्यस्तै पोखरीहरू बोझेपोखरी, कमलपोखरी, फोङ्गा: पुखु, शान्तिपुखु:, बुद्ध पोखरी (न्हु पख:), पाँचपोखरी, भैरव कुण्ड, सिंथलीडाँडाँ पोखरी, लामा डाँडाँ पोखरी र झरनाहरू ढडेन झरना, कागेश्वरी झरना, काजीटोल झरना रहेको छन् । त्यसै गरी पर्यटनको लागि विभिन्न मठमन्दिर तथा जात्राहरू लाँकुरी भञ्ज्याङ, कोट डाँडा, श्रृङ्गेरी डाँडा, श्रृङ्गेरी गुफा, बासुकी नागस्थान र कामधेनु गुफा, मातभ्व सङ्गम, गौशिङ्ग तीर्थ, माने चैत्य गुम्बा, भिमसेन डाँडा सुर्योदय स्थल, मनमोहन पार्क, पाँच पोखरी डाँडा, श्रृङ्ग ऋषि गुफा रहेको छन् । यस महालक्ष्मी नगरपालिकाको वडा नं ९ मा ठिकसपाखा, काफले, पात्ले, गणेश, गौमती, पँदाली, चिसापानी, श्रृङ्गेरी र वडा नं १० मा माथिल्लो पात्ले सामुदायिक वन, मानेडाँडा सामुदायिक वन, सिंथलीडाँडा सामुदायिक वन, गोलडाँडा सामुदायिक वन रहेको छ ।

२.१.४ जनसङ्ख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार महालक्ष्मी नगरपालिकाको घरधुरी २०,६५९ जनसङ्ख्या १,१८,७१० रहेकोछ जस्मा ६०,३८८ पुरुष र ५८,३२२ महिला छन् ।

२.१.५ भू-उपयोग

यस महालक्ष्मी नगरपालिकाको आधा भन्दा बढी क्षेत्रफल अर्थात् ६२ प्रतिशत कृषि क्षेत्र रहेको छ । त्यसैगरी यस नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफलको २४.२६ प्रतिशत जमिन वन क्षेत्र रहेको छ भने खोलानालाले ०.३१ प्रतिशत ओगटेको छ । यस महालक्ष्मी नगरपालिकाको भू-उपयोगको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २ : महालक्ष्मी नगरपालिकाको भू-उपयोगको प्रकार

क्र.सं.	जमिनको प्रकार	क्षेत्रफल (वर्ग हेक्टर)	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	१६४३	६२.००
२	वन जङ्गल क्षेत्र	६४३	२४.२६
३	बस्ती क्षेत्र	३२९.१३	१२.४२
४	सडक क्षेत्र	११.७८	०.४४
५	अन्य क्षेत्र	११	०.४२
६	खुल्ला क्षेत्र	३.६४	०.१४
७	खोला नाला क्षेत्र	८.३६	०.३२
जम्मा		२६४९.९१	१००

स्रोत: शहरी विकास परियोजना प्रतिवेदन, २०७६

२.१.६ आर्थिक अवस्था

यहाँको बासिन्दाहरू विशेष गरि कृषि पेशामा निर्भर रहेका छन् भने केही मात्रामा सरकारी नोकरी, व्यापार व्यवसाय र वैदेशिक रोजगार जस्ता पेशामा आवद्ध रहेका छन् । आर्थिक सर्वेक्षण २०१८ अनुसार ४,०५८ प्रकारका विभिन्न आर्थिक गतिविधिमा १२,६३३ मानिस संलग्न रहेको पाईन्छ । यसमा ७,१३४ पुरुष र ५,४९९ महिला संलग्न छन् । यस नगरपालिकामा व्यापार व्यवसाय ३ प्रतिशत मानिस संलग्न छन् । ईमाडोल बाहेकका क्षेत्रमा अझै पनि खेति कार्य गरिन्छ भने ईमाडोलमा व्यापार व्यवसाय बढी मात्रामा गरिन्छ । यस क्षेत्रमा घरेलु उद्योगहरू पनि सञ्चालनमा रहेको पाईन्छ भने केही मानिस कामको लागि काठमाडौं, भक्तपुर र ललितपुरका सहरी क्षेत्रमा जाने गर्दछन् ।

२.२ मानव संसाधनको अवस्था

यस नगरपालिकामा रहेका १० वटा वडामा निर्वाचित तथा मनोनित सदस्यहरू सहित जम्मा ५५ जना नगरसभा सदस्यहरू रहेका छन् । त्यसैगरी कार्यपालिकाको दैनिक कार्यसम्पादनका लागि विभिन्न विषयगत क्षमता सहित उप-सचिव, अधिकृत तथा सहायक स्तरका कर्मचारी कार्यरत छन् । यस नगरपालिकामा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत १, अधिकृतहरू १० गरी १०७ जना कर्मचारीहरू कार्यरत छन् । कर्मचारीहरूको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३ : नगरपालिकाका कर्मचारीहरूको विवरण

क्र. सं.	पद	सङ्ख्या
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	१
२	उप-सचिव	१
३	प्रशासन अधिकृत	१
४	योजना अधिकृत	१
५	कृषि विकास अधिकृत	१
६	जनस्वास्थ्य अधिकृत	३
७	लेखा अधिकृत	१
८	अधिकृत	१०
९	इन्जिनियर	५
१०	सव इन्जिनियर	१३
११	प्रशासन सहायक	१
१२	प्राविधिक सहायक	१
१३	वडा सचिव	१०
१४	सर्वेक्षक	१
१५	सहायक स्तर	११
१६	सूचना अधिकारी	१
१७	खरिदार	२
१८	कानुनी सहजकर्ता	१
१९	एम. आई. एस. अपरेटर	३
२०	कम्प्युटर अपरेटर	४
२१	उद्यम विकास सहजकर्ता	२
२२	सामाजिक परिचालक	६

२३	रोजगार संयोजक	१
२४	कार्यालय सहयोगी	१८
२५	चालक	८
२६	जम्मा	१०५

स्रोत: नगरपालिका प्रोफाइल २०७८

२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

नगरपालिकामा अचल सम्पत्तिका रूपमा भवन, जमिन, ट्रक, कार, मोटर साईकल र मेशिनहरु रहेका छन् । महालक्ष्मी नगरपालिकाको ९ ठाउँमा करिब ३५ रोपनी (३४-०६-०७) रहेको छ । त्यस्तै १ स्कारपियो, १ कार, १ टाटा सुमो, २५ वटा मोटरसाईकल, १ रोलर, १ ब्याक रोलर, १ ग्रेडर र १ टिपर रहेको छ भने ५२ डेक्सटप कम्प्युटर, ४९ ल्यापटप, ६ मनिटर, नगरपालिकामा सिमिटिभि जडान गरिएको छ । नगरपालिका कार्यालयमा टेलिफोन तथा ईमेल ईन्टरनेटको सुविधा रहेको छ भने सबै वडा कार्यालयमा यी सुविधाहरु उपलब्ध छ । राजस्व सङ्कलनको लागि कम्प्युटर विलिङ शुरु गरिएको छ । यस नगरपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा रहेका जग्गा तथा भवनहरुको अभिलेख नियमित अद्यावधिक गर्न जरुरी देखिन्छ । यसरी नगरपालिकाले आफ्नो स्वामित्व तथा हकभोगमा रहेका सम्पत्तिको उपयोग गरी नियमित आयआर्जन गर्नका लागि आवश्यक लगानी तथा निर्णय गर्न आवश्यक देखिन्छ । नगरपालिकाको कार्यालय भने भाडाको भवनमा बसेको छ ।

परिच्छेद - तीन: स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाका तर्फबाट गरिएका कानूनी व्यवस्था र नगरपालिकाको राजस्व सङ्कलन अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरू शीर्षकगत रूपमा यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ । यस परिच्छेदमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६ अनुसार स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि भएका कानूनी व्यवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ । यस खण्डमा नगरपालिकाको आफ्नो क्षेत्राधिकार तर्फको राजस्व सङ्कलनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरू शीर्षकगत रूपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ नगरपालिकाको राजस्व अधिकार सम्बन्धी सम्बैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

सङ्घीय कानून (स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४) अनुसार स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व अधिकार क्षेत्रहरू यस प्रकार छन् ।

तालिका ४ : स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, कानून अनुसारको राजस्व अधिकार

राजस्वका शीर्षक	कानूनी प्रावधान
कर	<ul style="list-style-type: none"> सम्पत्ति कर वा घर जग्गा कर भूमि कर (मालपोत), सम्पत्ति कर नलगाएको अवस्थामा मात्र घर जग्गा बहाल कर ब्यवसाय कर - पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर, आफ्नो क्षेत्रभित्र ऊन, खोटो, जडीबुटी, वनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीड, प्वाँख, छालाको ब्यवसायिक उपयोग गरे बापत
शुल्क	<ul style="list-style-type: none"> बहाल विटौरी शुल्क- आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत पार्किङ शुल्क: आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ सेवा उपलब्ध गराए बापत ।
सेवा शुल्क	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ, कायकिङ, जिपफ्लायर, बज्जी जम्प, प्याराग्लाइडिङ आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा ब्यवसायमा आफुले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा सेवामा खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक वृत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, वसपार्क, पुल, आदि अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्याङ्कन सेवा शुल्क सिफारिस सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क

दस्तुर	<ul style="list-style-type: none"> • दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर <ul style="list-style-type: none"> ➤ एफ.एम. रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा ब्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ ➤ ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन र उपयोग • नक्सा पास दस्तुर (नक्सा पास नगरी निर्माण भएकालाई तेब्वर दस्तुर) • पञ्जिकरण व्यवस्थापन दस्तुर • वडामार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर - दफा १२ (२ ड) अनुसारको सिफारिश तथा प्रमाणित बापत • जग्गा नाप जाँच तथा कित्ता काट दस्तुर
वस्तु तथा सेवा विक्री	<ul style="list-style-type: none"> • ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो, काठ, दाउरा, जराजुरी, स्लेट, खरीढुङ्गा आदि प्राकृतिक एवम् खानीजन्य वस्तुको विक्री तथा निकासी शुल्क दस्तुर
सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> • वन पैदावारको विक्री बापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम सम्बन्धित नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने (केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन २०७५ बाट संसोधित यो प्रावधानमा प्रभाव पर्ने गरी मिति २०७६/०६/०७ मा प्रमाणीकरण गरिएको वन ऐन, २०७६ मा भएको व्यवस्था अनुसार)
सङ्घ तथा प्रदेश कानूनको आधारमा स्थानीय तहमा प्राप्त हुने	<ul style="list-style-type: none"> • प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी • खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी • सामुदायिक वनको सञ्चालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी • पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट प्राप्त रोयल्टी • प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी • खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी • सामुदायिक वनको सञ्चालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी • पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट रोयल्टी • खानेपानी महसुल • स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क • स्थानीय स्तरमा जडिबुटी तथा अन्य गैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादन, सङ्कलन, प्रशोधन र बजार व्यवस्थापन • जनरल अस्पताल, नर्सिङ होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता, सञ्चालन अनुमति • स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नवीकरण • इन्टरनेट सेवा, टेलिसेन्टर, केवल, तार विहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नवीकरण • स्थानीय तहका पत्रपत्रिकाको दर्ता
स्थानीय तहमा सङ्कलन भई बाँडफाँड हुने	<ul style="list-style-type: none"> • बिज्ञापन कर: स्थानीय तहले दर निर्धारण र सङ्कलन गर्ने • मनोरञ्जन कर: स्थानीय तहले सङ्कलन गर्ने (दर र सङ्कलन विधि प्रदेशले निर्धारण गर्ने) • घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क: स्थानीय तहले सङ्कलन गर्ने (दर निर्धारण प्रदेशले गर्ने) • उद्यान, पार्क, चिडियाखाना, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक सम्पदा, संग्रहालय सम्पदा प्रवेश शुल्कको दर निर्धारण र सङ्कलन स्थानीय तहले गर्ने

	<ul style="list-style-type: none"> • ढुङ्गा, गिट्टी, स्लेट, वालुवा, चुनढुङ्गा, अभ्रख, दहत्तर वहत्तरमा प्राकृतिक स्रोतको करको दर र प्रकृया प्रदेशले निर्धारण गर्ने र स्थानीय तहले सङ्कलन गर्ने ।
प्रदेश तहबाट सङ्कलन भई वाँडफाँड हुने	<ul style="list-style-type: none"> • सवारी साधन (माथि उल्लेखित बाहेक) करको दर निर्धारण तथा सङ्कलन प्रदेशले गर्ने र प्रदेश स्तरीय कोषमा जम्मा गर्ने • पदयात्रा तथा पर्यटन शुल्कको दर निर्धारण र सङ्कलन प्रदेश गर्ने र प्रदेश स्तरीय कोषमा जम्मा गर्ने • पर्वतारोहण, राष्ट्रिय निकुन्ज, वन्यजन्तु आरक्षण तथा संरक्षण क्षेत्रको प्रवेश शुल्क निर्धारण र सङ्कलन नेपाल सरकारले गरे बमोजिम हुने

स्रोत: नेपालको संविधान, २०७२

३.२ नगरपालिकाको आन्तरीक आय परिचालनको अवस्था

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार नगरपालिकालाई प्राप्त राजस्व अधिकारका शीर्षकहरूको परिचालन कसरी भईरहेको छ भन्ने जान्न उपयुक्त हुन्छ । नगरपालिकाले उपरोक्त राजस्व शीर्षकहरू मध्ये हाल असुली गरिरहेको, सङ्कलनका लागि आवश्यक नीतिगत निर्णय मात्र गरेको र सम्भावना भएका त्यस्ता क्षेत्रहरूको यथार्थ अवस्थाको बारेमा सम्बन्धित शाखागत छलफलबाट प्राप्त नगरपालिकाको आय परिचालनको अवस्थालाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५ : आन्तरीक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.स.	आयका शीर्षकहरू	सम्भावना	दर	सङ्कलन
क	करतर्फ			
१	सम्पति कर	√	√	√
२	भूमिकर (मालपोत)	√	√	√
३	घरजग्गा बहाल कर	√	√	√
४	व्यवसाय कर	√	√	√
५	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	√	√	-
६	विज्ञापन कर	√	√	-
७	मनोरन्जन कर	√	√	-
८	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)	-	-	-
ख	गैर करतर्फ			
१	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर (दर्ता तथा अनुमति दस्तुर)	√	√	√
२	बहाल विटौरी शुल्ल	√	-	-
३	घर नक्सा पास दस्तुर	√	√	√
४	सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	√	√	√
५	सरकारी सम्पतिको बहालबाट प्राप्त आय	√	√	-
६	शिक्षा विकास कोष शुल्ल	√	√	√
७	पर्यटन शुल्ल	√	√	-
८	पार्किङ शुल्ल	√	√	-
९	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम रकम (राजपत्र, पुस्तक, नक्सा आदि)	√	√	√
१०	सरकारी सम्पतिको विक्रीबाट प्राप्त आय	√	√	-
११	न्यायिक दस्तुर (न्यायिक समितिको समेत)	√	√	√

क्र.स.	आयका शिर्षकहरू	सम्भावना	दर	सङ्कलन
१२	अन्य प्रशासनिक शुल्क (बोलपत्र फाराम विक्री समेत)	√	√	√
१३	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब दस्तुर	√	√	√
१४	नाता प्रमाणि दस्तुर	√	√	√
१५	सेवा शुल्क दस्तुर	√	√	√
१६	अन्य राजस्व (माथिका अन्य शिर्षकमा नपरेका)	√	√	√
१७	ट्रेकिङ, कोयोकिङ, क्यानोइङ, बज्जी जम्पिङ, जिपफ्लायर र न्याफ्टीङ शुल्क	√	√	-
१८	विपद् व्यवस्थापन कोष तथा वातावरण संरक्षण शुल्क	√	√	√
१९	अस्पताल सञ्चालन शुल्क	√	√	√
२०	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	√	√	√
२१	स्थानीय खानेपानी शुल्क	√	√	√
२२	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)	√	√	√

स्रोत: महालक्ष्मी नगरपालिकाको शाखागत छलफल तथा आर्थिक ऐन, २०७८/७९

३.३ नगरपालिकाको आन्तरीक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण अवस्था

नगरपालिकाले प्रचलित कानून बमोजिम आन्तरीक स्रोततर्फ सङ्कलन गर्ने राजस्वमध्ये यस नगरपालिकाले हाल उठाइरहेका विद्यमान तथा सम्भावित नयाँ आय क्षेत्रहरूको सम्भावनाको विश्लेषणात्मक अध्ययन यस शीर्षक अन्तर्गत गरिएको छ।

३.३.१ स्थानीय कर राजस्व

क) सम्पत्ति कर

हालको अवस्था: नगरपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा २ मा “नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र अनुसूची १ बमोजिम सम्पत्ति कर लागू गरी कार्यान्वयन गरिने व्यहोरा उल्लेख गरिएको छ। विद्यमान कानूनी व्यवस्थाले घर र घरले चर्चेको जग्गा र अधिकतम सो जग्गा बराबरको थप जग्गामा मात्र सम्पत्ति कर लिने व्यवस्था गरेको छ। आ.व. २०७७/७८ मा सम्पत्ति करबाट रु. १,५२,७५,६९३ आय भएको देखिन्छ भने आ.व. २०७८/७९ मा सम्पत्ति करबाट २,०२,३९,७१५ आय भएको देखिन्छ।

सम्भाव्यता: जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार महालक्ष्मी नगरपालिकाको २०,६५९ घरधुरी रहेका छन्। आर्थिक ऐनमा विभिन्न क्षेत्रमा फरक दर निर्धारण भएको कारण क्षेत्र अनुसार कर लिने गरिएको पाईन्छ। यी घरहरू विभिन्न प्रकारको छन्। राजस्व शाखाको विवरण अनुसार यस नगरपालिकामा करिब १,२८६ घर पिलर सिस्टम नभएको, ८,५४५ घर कच्ची, १ व्यापारिक भवन र बाकि १५,६७७ ढलान घर ढुङ्गा तथा इटाको गारोमा सिमेन्ट जडान भएका र व्यापारिक प्रयोजनको लागि बनेका ट्रेस ब्लक आदी र अन्य प्रकारका घर करिब ६,००० रहेका छन्। सम्पत्ति कर घरहरूको क्षेत्रफलको आधारमा कर लिने व्यवस्था गरिएको हुँदा २०,६५९ घरको औषतमा प्रति घर ५०० अनुमान गर्दा कुल घरको क्षेत्रफल १,०३,२९,५०० वर्ग फिट हुने हुँदा वर्ग फिट औषतमा २.६७ लिने हो भने रु

२,७६,३४,००० सम्पत्ति कर सङ्कलन हुने देखिन्छ । नगरपालिकाको प्रमुख स्रोतको रूपमा सम्पत्ति कर रहेको छ ।

सुधारका पक्षहरू: सम्पत्ति कर कार्यान्वयनमा आइसकेको भए पनि सम्भावित सबै करदाता करको दायरामा आइसकेको देखिंदैन । सम्पत्ति करका सम्बन्धमा नगरपालिकाले सुधार गर्नुपर्ने विषयहरू निम्नानुसार रहेको देखिन्छ:

- नगरपालिकाको क्षेत्रभित्रका घरहरूको क्षेत्रफल अनुसार फरक दर निर्धारण गरेमा सम्पत्ति कर वृद्धि गर्न सकिन्छ ।
- नगरपालिकाका सहरी क्षेत्र र ग्रामिण क्षेत्रका घरहरूको छुट्टै वर्गीकरण गरि सोही अनुसार करको दर फरक गरी सङ्कलन गर्न प्रयास थालनी गर्नुपर्ने ।
- करको दायरामा नआएकालाई सूचनामूलक, जनचेतनामूलक तथा अन्य कार्यक्रमहरू मार्फत करको दायरामा ल्याउने
- सम्बन्धित करदाताको सम्पत्ति मूल्याङ्कन यथार्थपरक बनाउन घर र बाटोको डिजिटल नक्साङ्कन गरी नियमित अद्यावधिक गर्ने व्यवस्था गर्ने तथा यसलाई राजस्व सङ्कलन गर्ने कर्मचारीको सहज पहुँचमा राख्ने
- सम्पत्ति कर सम्बन्धी नगरवासीहरूलाई विभिन्न माध्यमहरूबाट सूचित गर्ने ।

ख) मालपोत/भूमि कर

हालको अवस्था: नगरपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८/०७९ को दफा ३ मा अनुसूची २ ले जग्गाको मूल्याङ्कन गर्दा जग्गाको क्षेत्रफल, जग्गा भौगोलिक अवस्थिति, जग्गाको उपयोगको अवस्था, जग्गा रहेको स्थानमा पूर्वाधार विकासको अवस्थालाई आधार मानिने व्यवस्था उक्त ऐनले गरेको छ । भूमि कर उठाउन जग्गालाई क्षेत्र छुटाएर दर निर्धारण गरेको छ । १ कर्मनासा खोलादेखि गोदावरी खोला पश्चिम १० मिटर वा सोभन्दा बढी चौडा बाटोले छोएको जग्गा, २ गोदावरी खोला पश्चिम र पूर्व ढुङ्गिनसम्म १० मिटर भन्दा कम चौडा बाटोले छोएको र वडा नं. १,२,३,४,५ र ६ का बाँकी सबै जग्गाहरू, ३ वडा नं. ६,७,८ र ९ का गोरेटो बाटोले छोएका जग्गाहरू, ४ वडा नं. १० का सबै जग्गा तथा जुनसुकै वडाका बाटोले नछोएको तथा भीरपाखो जग्गाहरू, ५ वर्षभरि नै बाँझो राखिएको जग्गाको ह्यास कर, ६ गोदावरी खोला करिडोरमा पर्ने जग्गा, ७ गोदावरी खोला करिडोरले छोएको जग्गा गरी ७ प्रकारमा वर्गीकरण गरी तोकिएको छ । आ.व. आ.व. २०७८/७९ मालपोत वा भूमि करबाट रु. ४६,५५,४०२ आय भएको देखिन्छ ।

सम्भाव्यता: यस नगरपालिकामा करिब ६२ प्रतिशत जग्गा कृषि योग्य रहेको छ । जसमा क्षेत्र अनुसार जग्गाको स्वामित्व, उपयोगिता र पहुँचका आधारमा ७ वटा समुहमा वर्गीकरण गरी सोही बमोजिम आर्थिक ऐनमा मालपोत/भूमि करको दर निर्धारण गरिएको छ । विगतमा एकिकृत सम्पत्ति करको रूपमा यसको कार्यान्वयन गरिएको छ । हाललाई निम्नानुसारको जग्गाको मूल्याङ्कनको आधारमा मालपोत बापतको थप राजस्व असुल गर्न सकिने अवस्था छ ।

तालिका ६ : सम्भाव्य भूमि करको सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	जमिनको प्रकार	क्षेत्रफल (हेक्टर)	औसत करको दर	सम्भाव्य आम्दानी
१	५० लाखसम्मको मूल्याङ्कनमा	७८३	२,०००	१५,६६,०००
२	५१ लाख देखि १ करोड सम्मको मूल्याङ्कनमा	४००	३,५००	१४,००,०००
३	१ करोड १ लाख देखि १ करोड ५० लाख सम्मको मूल्याङ्कनमा	१६०	५,०००	८,००,०००
४	१ करोड ५१ देखि २ करोड सम्मको मूल्याङ्कनमा	१२०	८,०००	९,६०,०००
५	२ करोड १ लाख देखि २ करोड ५० लाख सम्मको मूल्याङ्कनमा	८०	१५,०००	१२,००,०००
६	२ करोड ५१ लाख देखि ३ करोड सम्मको मूल्याङ्कनमा	४५	२०,०००	९००,०००
७	३ करोड १ लाख देखि ४ करोड सम्मको मूल्याङ्कनमा	३०	३५,०००	१०,५०,०००
८	४ करोड १ लाख देखि माथिको मूल्याङ्कनमा	२५	६०,०००	१५,००,०००
	जम्मा	१७,०००		९३,७६,०००

सुधारका पक्षहरू: नगरपालिकामा भूमि तथा करदाता सम्बन्धी विस्तृत र यकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । यसकारण भूमि र करदाता सम्बन्धी विस्तृत र यकिन तथ्याङ्क सङ्कलन र नियमित अद्यावधिकरणको व्यवस्था गर्नु भूमिकर सम्बन्धमा प्रमुख आवश्यकताको रूपमा रहेको देखिन्छ । थप सुधारका पक्षहरू देहाय अनुसार छन् ।

- भू-उपयोगको आधारमा जमिनको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- खेतियोग्य जमीनको यकिन तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- सडकहरूको नक्साङ्कन, नामकरण र लगत कट्टाको व्यवस्था गर्ने ।
- भूमिकर र सम्पत्ति कर अनिवार्य रूपमा वार्षिक रूपमा उठाइने कानूनी व्यवस्था गर्ने ।
- साविकको वर्गीकरणका आधारमा बढी मूल्य पर्ने जग्गाको यथार्थ लगत तयार पार्ने ।

ग) बहाल कर (घरजग्गा बहाल कर)

हालको अवस्था: नगरपालिकाको आर्थिक ऐनले नगर क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, जग्गा वा पोखरी पूरै आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा घर जग्गा बहाल कर लगाईने र असूल गरिने उल्लेख गरेको छ । व्यवसायिक प्रयोजनमा बहाल कर (भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा) बहाल रकमको १० प्रतिशत तथा आवासीय प्रयोजनमा बहाल रकमको ५ प्रतिशत तोकेको छ । अन्य प्रयोजनमा भाडा लगाएको भए १० प्रतिशत र जग्गाको हकमा कृषि प्रयोजनमा भए २ प्रतिशत र गैर कृषि प्रयोजनमा भए ५ प्रतिशत तोकेको छ । तर हालसम्म बहालमा दिइएका घरहरूबाट मात्र यो कर सङ्कलन गरिएको भन्ने जानकारी नगरपालिकासँगको छलफलमा प्राप्त भएको हो । यसबाट आ.व. २०७८/७९ मा रु ३,४२,५४,६१८ असूल भएको देखिन्छ ।

सम्भाव्यता: नगरपालिकाले घरजग्गा बहाल करलाई व्यवसायिक र आवसिय गरी वर्गीकरण गरेको छ । व्यवसायिकको हकमा १० प्रतिशत र आवासीयको हकमा ५ प्रतिशत दर कायम गरेको छ र जग्गाको हकमा कृषि प्रयोजनमा २ प्रतिशत र गैर कृषि प्रयोजनमा ५ प्रतिशत तोकेको छ । जनगणना २०७८ अनुसार यस

नगरपालिकाको घरधुरी २०,६५९ रहेको मा यसको करिब ५० प्रतिशत (१३,५००) घर धनीहरूले आफ्ना घर बहालमा लगाउने गरेको देखिन्छ ।

तालिका ७ : घर बहाल करको सम्भावनाको गणना

क्र. सं.	प्रयोजनका आधारमा बहालमा बस्ने	बहालमा बस्ने अनुमानित सङ्ख्या	मासिक भाडा रकम	वार्षिक भाडा रकम	जम्मा भाडा असुली	बहाल कर %	घर बहाल कर
१	आवासिय	८,५००	५,०००	६०,०००	५१,००,००,०००	१०	५,१०,००,०००
२	व्यवसायिक	१,५००	१५,०००	१,८०,०००	२७,००,००,०००	१०	२,७०,००,०००
३	कृषि प्रयोजनको जग्गा	२,५००	२,०००	२४,०००	६,००,००,०००	२	१२,००,०००
४	गैर कृषि प्रयोजनको जग्गा	१,०००	३,०००	३६,०००	३,६०,००,०००	५	१८,००,०००
५	जम्मा	१३,५००			८७,६०,००,०००		८,१०,००,०००

सुधारका पक्षहरू: नगरपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी तथा सरोकारवालासँगको छलफलको आधारमा घरबहाल करमा सुधारका लागि निम्नानुसार सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छः

- घरबहाल कर सङ्कलन गर्दा नगरपालिकाले निर्धारण गरेको दरमा आधारित भई कर असुली गर्ने
- घरधनी तथा बहालमा बस्ने दुबैलाई बहाल करको विषयमा जानकारी गराउने ।
- सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर र घर जग्गा बहाल कर सङ्कलनलाई एकीकृत रूपमा एकै पटक उठाउन सकिने गरी तथ्याङ्क र असुली प्रकृत्यामा सफ्टवेयर पद्धति विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- घर बहाल करको दायरामा सबै घर बहाल दिने घर वा जग्गावालाहरूलाई एक पटकका लागि स्वस्फुर्त रूपमा स्वयम् घोषणा गर्न लगाई करको दायरामा समेटनु पर्ने ।

घ) व्यवसाय कर

हालको अवस्था: नगरपालिकाले आर्थिक ऐन २०७८ मार्फत् नगरपालिका क्षेत्रभित्र व्यापार व्यवसाय वा सेवामा पूँजिगत लगानी र आर्थिक कारोवारका आधारमा आर्थिक ऐनको अनुसूचि (४) बमोजिम कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ । आर्थिक ऐनमा १६ वटा क्याटागोरी बनाई विभिन्न १०० प्रकारका उद्योगहरूमा व्यवसाय करको दर निर्धारण गरेको छ । सबैभन्दा बढी नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्वमा रहेको बाहेक आर्थिक कारोवार गर्ने वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. २०,००० देखि अस्थायी हाटबजार र घुम्ती पसलहरूलाई रु. ५० सम्म व्यवसाय कर तोकिएको छ । नगरपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा व्यवसाय कर वापत रु ९५,१९,५२० असुल गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना: यस नगरपालिकाको हालसम्मको तथ्याङ्क अनुसार सबै वडाहरूमा विभिन्न प्रकारका साना ठुला गरी २,१८२ वटा व्यावसायहरू दर्ता भएका छन् । अन्य करिब २,००० वटा व्यवसाय नगरपालिकामा दर्ता नभई सञ्चालन भएको छन् यी व्यवसाय करको दायरमा आएका छैनन् । ती व्यवसायहरूलाई करको दायरामा समावेश गर्न सके आगामी आ.व. करको दायरामा आउने साना ठुला व्यावसायको पूँजी हेरी करिब

रु. १ करोड देखि ५ करोड सम्म व्यवसाय कर सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना देखिएको छ । तर आगामी आ.व.मा नै सबै व्यवसायलाई करको दायरमा ल्याउन नसकिने कुरा लाई मध्यनजर गर्दै ६५ प्रतिशत व्यवसायबाट व्यावसाय कर प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ भने त्यस पछिका वर्षहरूमा क्रमशः १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जानेछ ।

तालिका ८ : व्यावसाय कर सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	अनुमानित सङ्ख्या	करको दर	नवीकरण दस्तुर	सम्भावित आय
१	रु १ देखि रु २० लाखसम्म पूँजी भएको व्यवसाय	३५००	२०००	उद्योग व्यवसायको वार्षिक नवीकरण	७०,००,०००
२	२० लाख देखि ५० लाख सम्म पूँजी भएको व्यवसाय	७००	१००००	गर्दा पूँजीमा लाग्ने व्यवसाय करको ५० प्रतिशत	७०,००,०००
३	५० लाख देखि १ करोड पूँजी भएको व्यवसाय	११०	१५०००		१६,५०,०००
४	१ करोड देखि ५ करोड पूँजी भएको व्यवसाय	३०	२५०००		७,५०,०००
५	५ करोड माथि पूँजी भएको व्यवसाय	१५	५००००		७,५०,०००
जम्मा		४३५५			१,७१,५०,०००

सुधारका पक्षहरू: नगरपालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- नगरपालिकामा सञ्चालित सबै किसिमको व्यवसायको विवरण लगत तयार गर्ने ।
- घुम्ती टोली खटाई स्थलगत रुपमै व्यवसाय दर्ता गरी प्रमाणपत्र दिने र कर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था गर्ने ।
- लगानीको तथा कारोबारको आधारमा वर्गीकरण गरी करको दरमा परिमार्जन तथा निर्धारण गर्ने ।
- व्यवसाय दर्ता, नवीकरण र खारेजी सम्बन्धी स्पष्ट कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- व्यवसाय करलाई दर्ता र नवीकरणमा लिने गरी कानूनी व्यवस्था परिमार्जन गर्ने ।
- बजार अनुगमन गर्ने, यसका लागि राजस्व परामर्श समितिलाई बढी सक्रिय बनाउने ।
- कर अभियान सञ्चालन गरी कर सचेतना अभिवृद्धि गर्ने साथसाथै यस सम्बन्धमा नागरिकका गुनासो सुनुवाइ गरी जायज गुनासो सम्बोधनको व्यवस्था गर्ने ।
- व्यवसायीहरूमा कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- कर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- बढी कर तिर्ने व्यवसायीहरूलाई पुरस्कृत गरी प्रोत्साहन गर्ने ।

ड) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

हालको अवस्था: यस शीर्षकमा नगरपालिकाले हालसम्म कुनै कर सङ्कलन गरेको छैन । नगरपालिकाको आर्थिक ऐनमा नगरपालिका क्षेत्रमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले जडीबुटी, कवाडी र जिवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छालाजस्ता वस्तुको व्यावसायिक कारोबार गरे बापत कर लगाइने र असुल उपर गरिने उल्लेख

गरेको छ । नगरपालिका आर्थिक ऐनको अनुसूची ७ मा ऊन, खोटो, वनकस लगायतका जडीबुटी तथा अन्य वन पैदावरको व्यवसायिक उपयोग कर निर्धारण गरिएको छ । त्यसैगरी जीवजन्तु कर (प्रचलित कानून बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएको जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छाला वा यस्तै प्रकृतिको वस्तुको व्यवसायिक उपयोग कर) व्यवस्था गरिएको छ । तर कुनैपनि वस्तुको दर रेट निर्धारण गरिएको छैन ।

सम्भावना: यस नगरपालिकाका ललितपुर महानगरपालिकासँग जोडिएको हुनाले कवाडी मालवस्तुको सङ्कलन र निर्यात हुनेसक्ने देखिन्छ । त्यसैगरी यस नगरपालिकाको वन क्षेत्रबाट विभिन्न प्रकारको जडिबुटीको सङ्कलन तथा विक्री सम्बन्धमा कुनै तथ्याङ्क नभए पनि आसपासको ग्रामीण क्षेत्रमा यसको उत्पादन र विक्रीको सम्भाव्यता देखिन्छ । यस नगरपालिकामा उल्लेखित शीर्षक अन्तर्गत कवाडीतर्फ ५ लाखसम्म र जडिबुटी र जीवजन्तुतर्फ २ लाख गरी करिब ७ लाख हाराहारीमा आम्दानी हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू: यससँग सम्बन्धित व्यवसायीहरूको दर्ता र अभिलेखीकरण गर्ने ।

- कवाडी वस्तुको व्यवसायिक कारोवारलाई इजाजत प्रदान गरी वार्षिक ठेक्का मार्फत कर सङ्कलन गर्ने ।
- नगरपालिकाले कवाडी वस्तुको भण्डारणको क्षेत्र पहिचान गर्ने ।
- जडीबुटीको र जीवजन्तुको उपलब्धता पत्ता लगाई कारोवारमा कर सङ्कलन शुरुवात गर्ने ।

३.३.२ गैर कर राजस्व

नगरपालिकाले नगरवासी तथा सेवाग्राहीहरूलाई विभिन्न सेवा प्रदान गरेबापत तोकिएको दरमा सेवा शुल्क सङ्कलन गर्ने सक्ने प्रावधान अनुरूप नगर सभाले विभिन्न सेवाहरूको शुल्कको दर निर्धारण गरी सेवा शुल्कहरू सङ्कलन गरिरहेको छ । यसै सन्दर्भमा अगामी आ.व.हरूमा नगरपालिकालाई प्राप्त हुने राजस्व अनुमान गरिएको छ ।

क) व्यवसाय रजिष्ट्रेश दस्तुर (दर्ता तथा अनुमति दस्तुर)

हालको अवस्था: हालको कानूनी व्यवस्था अनुसार नगरपालिकाले एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग जस्ता व्यवसायिक सङ्घ संस्थाहरूको दर्ता, नवीकरण गरि सो को दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्ने छ । स्थानीय तहहरूको गठनसँगै नगरपालिकालाई यो अधिकार प्राप्त भएको हो । उल्लेखित सङ्घसंस्थाहरू एकपटक नगरपालिकामा दर्ता भईसकेपछि अन्यत्र पुनः दर्ता हुनु पर्दैन । व्यवसाय तथा सङ्घसंस्थाहरू दर्ता भई सकेपछि वार्षिक रुपमा नवीकरण गर्नुका साथै वार्षिक कर पनि तिर्नुपर्ने हुन्छ । नगरपालिकाले आर्थिक ऐन अनुसूची ४ मा निर्धारण गरेको बमोजिम व्यवसायी दर्ता शुल्क र नवीकरण शुल्क निर्धारण गरिएको छ । आ. व. २०७८/७९ मा नगरपालिकाले रु ९९,७५,८२३ सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना: आ.व. २०७९/८० मा करिब ५,००० वटा सङ्घसंस्थाहरू दर्ता/नवीकरण हुने र सो बापत नगरपालिकालाई करिब १,९६,१७,५०० हाराहारीमा राजस्व प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ भने

त्यसपछिका आ.व.हरूमा न्यून सङ्ख्यामा सङ्घसंस्थाहरू दर्ता हुँदै जाने तथा अधिल्ला आ.व.हरूमा दर्ता भएकाहरू नवीकरण हुँदै जानेछन् । उल्लेखित सम्भावित रजिष्ट्रेशन दस्तुर बापतको आय सम्बन्धित व्यवसायिक सङ्घ संस्था दर्ता गर्दाको आर्थिक वर्षमा दर्ता दस्तुर रकम मात्र सङ्कलन हुने र त्यसपछिका आ.व.मा नवीकरण गर्दा नवीकरण दस्तुर प्राप्त हुने गर्दछ ।

तालिका ९ : व्यवसाय कर सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	अनुमानित सङ्ख्या	दस्तुर दर	नवीकरण दस्तुर	सम्भावित आय
१	रु १ देखि रु २० लाखसम्म पूँजी भएको व्यवसाय	३,५००	२,०००	उद्योग व्यवसायको वार्षिक नवीकरण गर्दा पूँजीमा लाग्ने व्यवसाय करको ५० प्रतिशत	९४,६७,५००
२	२० लाख देखि ५० लाख सम्म पूँजी भएको व्यवसाय	७००	१०,०००		७०,००,०००
३	५० लाख देखि १ करोड पूँजी भएको व्यवसाय	११०	१५,०००		१६,५०,०००
४	१ करोड देखि ५ करोड पूँजी भएको व्यवसाय	३०	२५,०००		७,५०,०००
५	५ करोड माथि पूँजी भएको व्यवसाय	१५	५०,०००		७,५०,०००
जम्मा		४,३५५			१,९६,१७,५००

सुधारका पक्षहरू:

- दर्ता, अनुमति र नवीकरणका लागि छुट्टै कार्यविधि तर्जुमा गर्ने
- नयाँ संस्था, फर्म वा उद्योग स्थापना गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने
- अनुमति नलिई सञ्चालनमा रहेका संस्था, फर्म उद्योगलाई दर्ता गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।

ख) बहाल विटौरी शुल्क

हालको अवस्था: नगरपालिका आर्थिक ऐनको अनुसूची ६ मा आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत कार्यपालिकाले तोके बमोजिम बहाल विटौरी शुल्क सङ्कलन गर्न सक्नेछ । सार्वजनिक जग्गा, बाटोको छेउछाउका सार्वजनिक स्थलमा रहेका टहरा, पसलहरू बाट प्रभावकारी रूपमा विटौरी कर सङ्कलन गर्न सकेको खण्डमा राजस्व असुलीको सम्भावना देखिन्छ । प्रयाप्त क्षेत्रगत तथ्याङ्कको अभावले गर्दा प्रस्तुत अध्ययनमा नगरपालिकाका लागि आगामी आ. व. २०७८/७९ मा नगरपालिकाले रु ७,६०० सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना बहाल विटौरी शुल्कका लागि यस नगरपालिकाको सहायक राजमार्ग आसपास रहेका सडक अधिकार क्षेत्रमा निर्माण गरिएका होटेल, रेष्टुरेन्टहरूसँग बहाल विटौरी असुल गर्न सकिन्छ । त्यस्तै सार्वजनिक पोखरी पार्क तथा सडक क्षेत्रमा निर्माण भएका टहरा, पसलहरू करिब १०० को सङ्ख्यामा रहेका र तिनीहरूसँग वार्षिक ५,००० को दरले असुल गर्दा करिब ५ लाखसम्म आय प्राप्त हुने देखिन्छ । प्रभावकारी रूपमा नीतिगत व्यवस्थाका साथ यो कर लागु गर्न सकेमा नगरपालिकाललाई त्यस किसिमका जग्गा, संरचनाबाट करिब ५ लाखसम्म वार्षिक आम्दानी हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू:

- सार्वजनिक, पर्ति र ऐलानी जग्गा तथा त्यस्ता जग्गामा बनेका घर, टहरा तथा अन्य संरचना सम्बन्धी विस्तृत तथ्याङ्क सङ्कलनलाई अन्तिम रूप दिई बहाल विटौरी शुल्कको दायरामा ल्याउने ।
- जमिनको उपयोग अनुसार शुल्कको दर निर्धारण गर्ने ।
- हाट बजारमा हुने पसल तथा व्यापार सम्बन्धी आवश्यक तथ्याङ्क/विवरण सङ्कलन गर्ने ।
- सङ्कलित विवरणका आधारमा पसलहरूको वर्गीकरण गरी हाट बजार विटौरी शुल्कको दर निर्धारण गर्ने र सोही आधारमा ठेक्का अङ्क कायम गर्ने ।

ग) घर नक्सा पास दस्तुर

हालको अवस्था: नगरपालिकाको आर्थिक ऐनमा नक्सापास दस्तुरको दर तोकिएको छ तर नक्सापासको प्रचलन नगरपालिकाको ग्रामिण क्षेत्रमा व्यापक रूपले अघि बढेको देखिंदैन । हाल नक्सापासको लागि करिब ९५ प्रतिशत प्रकृत्यामा आउने गरेको पाईएको छ । यसै छलफलको क्रममा नक्सापास प्रक्रिया शुरु गरिएको र निर्माण भइसकेका घरहरूको समेत नियमन गर्ने तयारी भएको उल्लेख गरिएको छ । यसका लागि नक्सापास निवेदन दस्तुर आर्थिक ऐन को अनुसूची ९ अनुसार गर्ने भनिएको छ । जस्मा ५ वटा विभिन्न प्रकारको घरको नक्सापासको दर निर्धारण गरिएको छ ।

- व्यावसायिक भवनको नक्सा पास (६ हजार वर्ग फिट भन्दा कम) शुल्क तथा दस्तुर रु ११ प्रति वर्गफिट
- हाउजिङको घरको नक्सा पास शुल्क तथा दस्तुर रु १५ प्रति वर्गफिट
- आवासीय भवनको नक्सा पास (६ हजार वर्ग फिट भन्दा कम) शुल्क तथा दस्तुर रु ७ प्रति वर्गफिट
- नक्सा पास (६ हजार देखि १० हजार वर्ग फिट सम्म) शुल्क तथा दस्तुर रु २० प्रति वर्ग फिट
- नक्सा पास (१० हजार वर्ग फिट भन्दा माथी) शुल्क तथा दस्तुर रु ३० प्रति वर्ग फिट

नगरपालिकाले आ. ब. २०७८/७९ मा नगरपालिकाले रु ५,९८,२६,०३० सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना: नक्सापास नगरपालिकाको नियमित र एक उल्लेख्य आम्दानीको स्रोत हो । नगर क्षेत्रमा नक्सापास अनुमति नलिइकन बनेका घरहरूको सङ्ख्या उल्लेख्य रहेका तर कडाइका साथ अभिलेखीकरण दस्तुर सङ्कलन हुन नसकेको देखिन्छ ।

तालिका १० : नक्सा कार्यको विवरण

विवरण	सङ्ख्या	अनुमानित दर	जम्मा
नयाँ दर्ता	२,५००	५,०००	१,२५,००,०००
नक्सा पास	२,०००	३०,०००	६,००,००,०००
निर्माण सम्पन्न प्रमाण पत्र	१,५००	१०,०००	१,५०,००,०००
जम्मा	६,१००		८,७५,००,०००

आगामी आ.व.२०८१/८० मा हुन सक्ने नयाँ घरहरूको नक्सापास र पुराना घरहरूको दर्ता (अभिलेखिकरण) को अनुमानित सङ्ख्या र प्राप्त तथ्याङ्क तथा विगतको आय प्रवृत्तिका आधारमा घर नक्सा पास दस्तुर दस्तुर बापत प्राप्त हुने आय कुल रु. ८,७५,००,००० सम्म सङ्कलन गर्न सकिने आँकलन गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू: सचेतनामूलक तथा प्रचारात्मक अभियानहरू सञ्चालन गरी नक्सापास हुन बाँकी सबै घरलाई नक्सापासको दायरामा ल्याउने ।

- आवासीय व्यवसायिक तथा औद्योगिक प्रयोजनका घरहरूलाई नक्सापास दस्तुरको दरमा विविधता कायम गरी सकेसम्म सानो संरचना निर्माण गर्ने सिमान्त करदातालाई सहूलियत प्रदान गर्ने ।
- नक्सा पास र घर बहाल कर तथा व्यवसाय करलाई सूचना प्रविधिको उपयोग गरी एक आपसमा आवद्ध गर्ने तथा कर प्रशासन र नक्सापास प्रक्रियालाई सरलीकरण गर्ने ।

घ) सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

हालको अवस्था: नगरपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरको दर आर्थिक ऐन मार्फत निर्धारण गरी कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालयबाट सङ्कलन गर्दै आएको छ । आर्थिक ऐनको अनुसूची ९ मा विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुरको दर निर्धारण गरेको छ । सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर बापत आ.व. आ व २०७८/७९ मा नगरपालिकाले रु २,४०,२८,५६८ सङ्कलन गरेको देखिन्छ भने गत आ.व. २०७८/७९ मा १,९४,९०,१७५ रुपैया सङ्कलन भएका थियो ।

सम्भावना: यस अन्तर्गत नगरपालिकाले प्रदान गर्ने सङ्घसंस्था सिफारिस, इजाजत सिफारिस, नाता प्रमाणित, ठेगाना प्रमाणित, घरजग्गा नामसारी, घरजग्गाको चारकिल्ला सिफारिस, वैदेशिक कामकाजको लागि सिफारिस लगायतका विभिन्न सिफारिसहरू गरेबापत लिईने दस्तुर पर्दछ, जुन नगरपालिकाको प्रमुख आन्तरीक आय मध्येको एक हो । नगरपालिकाले सिफारिश दस्तुरको दररेट नगर सभाबाट निर्धारण गर्नुका साथै विभिन्न शीर्षकहरूमा रकम समेत सङ्कलन गरिरहेको छ । जस बापत न.पा.लाई करिब ३,९६,००,००० को हाराहारीमा राजस्व सङ्कलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका ११ : सिफारिस दस्तुर सम्भावना

दस्तुर	औसत दैनिक	औसत वार्षिक निवेदन (वार्षिक २४० दिन)	औसत दर	सम्भाव्य राजस्व
विभिन्न सिफारिस दस्तुर	३३०	७९,२००	५००	३,९६,००,०००
जम्मा	३३०	७९,२००	५००	३,९६,००,०००

सुधारका पक्षहरू: सिफारिश वा प्रमाणित गर्नुपूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको यकिन गर्ने ।

- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने
- वडाबाट सङ्कलित दस्तुरहरू शीर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने

घ) सरकारी सम्पत्तिको बहाल र विक्रीबाट प्राप्त आय

हालको अवस्था: यस शीर्षकमा नगरपालिकाले आम्दानी गरेको देखिदैन । यस नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका भौतिक सम्पत्तिहरू व्याक हो लोडर तथा अन्य सम्पत्ति भाडामा दिएर नगरपालिकाले आय प्राप्त गर्न सक्ने तर नगरिरहेको अवस्था छ ।

सम्भावना: नगरपालिकाको स्वामित्वमा भएका सम्पत्तिहरूका बहाल परिचालनसम्बन्धमा प्रायास तथाङ्कहरू नभएता पनि आगामी आ.व.मा देहाय अनुसार आय प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १२ : सम्पत्तिहरूको बहालबाट प्राप्त आय

क्र. सं.	स्वामित्वमा रहेको सम्पत्ति	अनुमानित सम्भाव्य आय
१	जेसीभि (व्याक हो लोडर) भाडा	१०,००,०००
२	रोलर	२,००,०००
३	ग्रेडर	२,००,०००
४	टिपर	१,५०,०००
५	अन्य	५,००,०००
जम्मा		२०,५०,०००

सुधारका पक्षहरू: नगरपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण यकिन गरी सबै सम्पत्तिको बहाल रकमको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

- नपाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालाना भए नभएको आवधिक रूपमा अनुगमन गर्ने ।
- बहालमा प्राप्त रकम सोहि शीर्षकमा सङ्कलन गर्ने ।

ङ) शिक्षा विकास कोष शुल्क

हालको अवस्था: नगर क्षेत्रभित्र रहेका निजी शैक्षिक संस्था, शैक्षिक परामर्श सेवा तथा तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अभिलेखीकरण, नवीकरण, परीक्षा शुल्क साथै स्थानान्तरण बापत अनुसूची - ४ मा तोकिएको दरमा शिक्षा विकास कोष शुल्क लगाई असुल उपर गरिनेछ । आ.व. २०७८/७९ मा नगरपालिकाले रु ६५,९०० सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना: आर्थिक ऐनको अनुसूची ४ मा ५ प्रकारले शुल्क निर्धारण गरिएकोछ । हाल नगरपालिकामा ५६ वटा शैक्षिक संस्था रहेको छ । जस अन्तर्गत नगरपालिकाले प्रदान गर्ने आबद्धता र अभिलेखिकरण शुल्क नवीकरण दस्तुर तथा वार्षिक कर बाट करिब १०,५६,००० को हाराहारीमा राजस्व सङ्कलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १३ : शैक्षिक संस्थाबाट प्राप्त आय अनुमान

क्र.सं.	सङ्ख्या	प्रकार	अभिलेखिकरण, नवीकरण दस्तुर तथा वार्षिक कर	अनुमानित सम्भाव्य आय
१	५	संस्थागत क्याम्पस	५५,०००	२,७५,०००
२	४	गुठी मार्फत सञ्चालित	२,५००	१०,०००

		विद्यालय		
३	३७	संस्थागत विद्यालय	३५,०००	१२,९५,०००
जम्मा	४६			१५,८०,०००

सुधारका पक्षहरू: नगरपालिकाको क्षेत्र भित्र भएका शैक्षिक संस्थाहरूमा लगाउन सकिने करको विवरण यकिन गरी सबै शैक्षिक संस्थाहरूमा शैक्षिक करको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

- नगरपालिकाको शैक्षिक कर लगाउनेसम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालाना भए नभएको आवधिक रूपमा अनुगमन गर्ने ।
- सबै वडा कार्यालयहरूमा कम्प्युटर सफ्टवेयरमा आधारित बिलिङ प्रणालीलाई अनिवार्य बनाउने ।

छ) पर्यटन शुल्क

हालको अवस्था: आर्थिक ऐन २०७८ को अनुसूची ४ आफ्नो क्षेत्रभित्र प्रवेश गर्ने पर्यटकहरूका लागि शुल्क लिने व्यवस्था गरेको छ । अनुसूचीमा पर्यटनसँग सम्बन्धित सेवामा कर निर्धारण गरिएको छ । तर नगरपालिकाले हालसम्म छुट्टै पर्यटनबाट आय आर्जन गर्न सकेको छैन ।

सम्भावना आर्थिक वर्षको २०७९/८० को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा गरी पर्यटन पूर्वाधार विकास मार्फत आय आर्जन गरिने नीति उल्लेख छ । त्यसैगरी नगरपालिका भित्र रहेका पर्यटकिय बाट समेत पर्यटन शुल्क असुल हुने सम्भावना रहेको छ । त्यसैले आगामी वर्षहरूमा नगरपालिका आउने आन्तरीक र विदेशी पर्यटकहरूबाट रु. १,५०,००० आम्दानी हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू: पर्यटकिय स्थलहरू बोझेपोखरी, माने भञ्ज्याङ, गणेशमान पार्क, मनमोहन पार्क, लाकुरी भञ्ज्याङ, भिमसेन डाँडा, कोट डाँडा, सुर्योदय स्थल, पाँच पोखरी डाँडा, श्रृङ्गेरी डाँडा, श्रृङ्गेरी गुफा, श्रृङ्गेरी ऋषि गुफा, कामधेनु गुफा, गौशिङ्ग तीर्थ, माने चैत्य गुम्बा, आदि क्षेत्रको आर्थिक ऐनमा पर्यटकिय शुल्क तोक्ने स्थानीय पर्यटकिय क्षेत्रहरूको प्रचार प्रसार गर्ने । तथा पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त राजस्व शिर्षगत रूपमा सङ्कलन गर्ने ।

ज) पार्किङ शुल्क

हालको अवस्था: आर्थिक ऐन २०७८ को अनुसूची ६ मा आफ्नो क्षेत्रभित्र पार्किङ शुल्क लिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ । महालक्ष्मी नगरपालिकाको बढ्दो शहरीकरणको कारण पार्किङ स्थल कम भएको कारण नगरपालिकाले पार्किङ स्थल छनौट गरेर यसबाट आय गर्न सक्नेछ । तर नगरपालिकाले हालसम्म आय आर्जन गर्न सकेको छैन ।

सम्भावना यस शिर्षक बाट नगरपालिकाले हाल सम्म आम्दानी नगरे पनि आगामि दिनमा आम्दानी हुने देखिन्छ । नगरपालिकाले पार्किङ स्थल तोकेर आम्दानी गर्न आर्थिक ऐन २०७८ मा दर कायम गरेको छ । जस अनुसार प्रति घण्टा वा प्रति दिनको दर निर्धारण गरिएको छ । जसमा ट्रक, बस, लहरी, मिनी ट्रक, मिनी बस, ट्रयाक्टर, क्रेन, डोजर, पावर टिलर, अन्यको प्रति घण्टा २० वा प्रति दिनको २०० तोकिएको छ भने कार, जिप, डेलिभरी भ्यान, टेम्पो, अटो रिक्सा मोटर साइकल, स्कुटर, मोपेडको प्रति घण्टा ५ वा

प्रति दिनको ५० निर्धारण गरिएको छ । जसबाट नगरपालिकाले वार्षिक रु २,५०,००० सम्म आम्दानी गर्न सक्नेछ ।

सुधारका पक्षहरू: - नगरपालिकाको क्षेत्र भित्र भएका पार्किङ स्थलको विवरण यकिन गर्ने ।

- पार्किङ स्थलको पहिचान गरी सो क्षेत्रलाई ठेक्का प्रणालीबाट ठेक्का दिने व्यवस्था गर्ने
- नगरपालिकाको पार्किङ कर लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने
- कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको आवधिक रूपमा अनुगमन गर्ने ।

परिच्छेद - चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था

यस परिच्छेदका उपखण्डहरूमा महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय सङ्कलनको अवस्थालाई छोटकरीमा व्याख्या गरिएको छ । यसले नगरपालिकाको आय सङ्कलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति तथा संयन्त्र

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६५ मा स्थानीय राजस्व परामर्श समिति सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यस समितिले राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा, संशोधन, परिमार्जन र सोको परिपालना सम्बन्धी परामर्श, राजस्वको स्रोत, दर, दायरा विश्लेषण गरी प्राप्त हुनसक्ने राजस्वको विश्लेषण, अनुमान, कर, गैरकर, सेवा शुल्क, दस्तुर, आदिको दर सम्बन्धमा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरू गर्दछ । यस नगरपालिकामा स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको गठन देहाय अनुसार भएको छ ।

तालिका १४: राजस्व परामर्श समिति विवरण

क्र.सं.	पद	समितिको जिम्मेवारी
१	नगर उप-प्रमुख	संयोजक
२	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	पदेन सदस्य
३	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
४	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५	उद्योग वाणिज्य सङ्घ प्रतिनिधि	सदस्य
६	घरेलु तथा साना उद्योग प्रतिनिधि	सदस्य
७	राजस्व शाखा प्रतिनिधि	सदस्य सचिव

राजस्व परिचालनका लागि यस नगरपालिकाले निम्न बमोजिमका कार्यहरू अगाडी बढाएको देखिन्छ ।

- नगरपालिकाको लेखा प्रणालीलाई चुस्त, दुरुस्त, मितव्ययी तथा पारदर्शी बनाउनका लागि एकीकृत सफ्टवेयरबाट लेखा प्रणाली सञ्चालन गरिनेछ ।
- तोकिए बमोजिमको कर नियमित र सहज एवम् प्रभावकारी रूपमा बुझाउने करदातालाई प्रोत्साहन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- नगर क्षेत्रभित्र रहेका सार्वजनिक जग्गाको यकिन लागत तयार गर्ने कार्य अगाडी बढाइनेछ ।
- नगरपालिकाको आर्थिक क्षमता बढाउनका लागि नगर क्षेत्रमा लागु गर्न सकिने खालका करका दायराहरूको पहिचान गरी करका दर भन्दा दायरा बढाउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- नेपालको संविधान र स्थानीय तह सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिम नगरपालिकामा दर्ता हुने भनी तोकिएका उद्योग व्यवसायलाई नगरपालिकामा दर्ता गर्ने व्यवस्था मिलाई त्यसको अभिलेखीकरण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडी बढाइनेछ ।

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता

नगरपालिकाको संगठन स्वरूप हेर्दा राजस्व असुलीका लागि छुट्टै राजस्व शाखा साथै निर्दिष्ट कर्मचारी खटाएको अवस्था छ । नगरपालिकाले एक जना अधिकृत छैटौं र अर्को जना सहायक स्तरको कर्मचारीलाई

नै यसको जिम्मेवारी दिइएको छ । यसरी कार्य गर्दा प्रभावकारी रूपमा राजस्व असुलीमा भईरहेको कर्मचारीसँगको अन्तरक्रियाबाट अवगत भयो । नगरपालिकाले राजस्व असुली कार्यमा कम्प्युटरीकृत प्रणाली (कम्प्युटर, प्रिन्टर, विलिड सफ्टवेयर सहितका) को प्रयोग गरेको देखिन्छ । निवेदन दस्तुर, सिफारिस, पञ्जीकरण दस्तुर, मालपोत भूमिकर लगायतका शीर्षकमा असुल हुने राजस्व वडा कार्यालयबाटै सङ्कलन गर्ने व्यवस्था रहेको छ । दर्ता अनुमति नवीकरण दस्तुर, नक्सापास लगायतका सेवा भने नगर कार्यपालिका कार्यालयबाटै हुने गरेको छ ।

नगरपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि कार्यपालिका बैठकले नेपालको संविधान र प्रचलित कानूनको अधिनमा रही आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र परिचालन गर्न सकिने राजस्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरि आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको अनुमान गर्ने प्रयोजनाको लागि महालक्ष्मी नगरपालिकामा उप प्रमुखको संयोजकत्वमा ७ सदस्यीय राजस्व परामर्श समित गठन गरिएको छ । समितिको आवश्यकता अनुसार बैठकहरू समय समयमा बसी निर्णय गर्ने गरिएको छ ।

राजस्व प्रशासनमा सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:

नगरपालिकाले राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित देहाय बमोजिमको सवालहरूमा प्रयाप्त सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- नगरपालिकाको संगठन संरचनामा राजस्व शाखा गठन भइसकेको छ । अनलाईन मार्फत राजस्व सम्बन्धी सङ्कलन र अभिलेख राख्ने कार्य भईरहेको छ । पर्याप्त स्थान सहितको कोठाको व्यवस्थापन गरी आवश्यक दक्ष कर्मचारी र भौतिक सुविधा सहित कार्यक्षकको व्यवस्था गरी सुदृढ गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका धार्मिक तथा ऐतिहासिक पूर्वाधारहरूको अभिलेखांकन, संरक्षण, प्रवर्द्धन र विकास गरी पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकसित गर्दै कर एवम् राजस्वको श्रोतमा रुपान्तरण गराउन आवश्यक रहेको देखिन्छ । नगरपालिका अन्तर्गतका ऐलानी पर्ति जग्गाहरूको पहिचान गरी नगरपालिकाको अधिनमा रहने प्रवन्ध मिलाइ ती जग्गाहरूलाई विभिन्न ढङ्गले उपयोग गरी आयआर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- नगरक्षेत्रमा रहेका धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थल, पार्क तथा पिकनिक स्थलहरूलाई पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गर्नका लागि पर्यटन बोर्डसँग समन्वय गरी पर्यटकीय गुरुयोजना तयार पार्ने र यस कार्यलाई करको दायरामा ल्याउने ।
- बजार व्यवसायीहरूसँग सहकार्य गरी व्यवसाय दर्ता गर्ने प्रकृया थालनी गर्ने र अन्य सरोकारवालसँग छलफल एवम् सहकार्य गरी व्यवसाय कर सम्बन्धी आवश्यक कार्यविधि निर्माण गरी लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- सबै वडाहरूमा करदाता शिक्षा कार्यक्रम प्रभावकारी ढङ्गले सञ्चालन गरी कर चुहावटलाई न्यूनीकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- करको सम्भावना भएका शीर्षकमा करको दर निर्धारण नभएको र भविष्यमा असुल हुन सक्ने क्षेत्रमा दर निर्धारण भएको देखिएकोले करको दायरा तथा दरमा समय सापेक्ष हेरफेर गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- राजस्व तथा कर दस्तुर असुल गर्नका लागि वडाहरूमा घुम्ती सेवा चौमासिक/वार्षिक रुपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने ।
- राजस्व शाखाको प्रशासनिक क्षमता वृद्धि गरि प्रभावकारी ढङ्गले क्रियाशिल गराउन श्रोत अनुमान समिति र राजस्व परामर्श समितीको भुमिका अझ बढी र प्रभावकारी बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

नगरपालिकाको राजस्व प्रशासन सवालहरू

उपरोक्त व्यवस्थालाई मध्यनजर गर्दा यस नगरपालिकाको हालको राजस्व परिचालनका सम्बन्धमा निम्न सवालहरू विद्यमान रहेको देखिन्छ ।

- राजस्व प्रशासन सम्बन्धी सबै आवश्यक ऐन, नियम तथा कार्यविधिहरू तयार नहुनु ।
- राजस्व प्रशासनका लागि सिप एवम् क्षमताले प्रयुक्त कर्मचारी कमी हुनु ।
- राजस्व सम्बन्धी अभिलेख समेटिएको वस्तुगत विवरण नहुनु ।
- नयाँ स्रोतहरूको पहिचान र विद्यमान स्रोतहरूको दायरा विस्तारमा विशेष पहल नगर्नु ।
- राजस्व असुलीमा राजनैतिक प्रतिवद्धता नदेखिनु ।

४.३ आन्तरीक आय परिचालन

यस नगरपालिकाको कुल आयमा आन्तरीक आयको हिस्सा १७% को हाराहारीमा रहेको छ । आन्तरीक आय तर्फ सम्पत्ति कर, भूमि कर, घर जग्गा बहाल कर, व्यवसाय दर्ता नविकरण, नक्सापास, सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरहरू रहेका छन् । तसर्थ आगामी दिनमा समेत आन्तरीक आयतर्फ नगरपालिकाको लागि सम्पत्ति कर, भूमि कर, व्यवसाय कर, घरजग्गा बहाल कर, नक्सापास, सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर नै मुख्य तथा दिगो क्षेत्र हुन् । गैरकर राजस्व तर्फ केहि सेवा शुल्क र दस्तुरहरूको सम्भावना रहेको देखिन्छ । नगरपालिकासँग विगत आर्थिक वर्षहरूको तथ्याङ्कको शीर्षकगत आयसम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थित देखिदैन । यसले गर्दा नगरपालिकाको समग्र राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थको नजिक पुऱ्याउन कठिनाइ रहेको छ । नगरपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार नगरपालिकाले विगत आ.व. २०७६/७७, २०७७/७८ र २०७८/७९ मा सङ्कलन गरेको यथार्थ आय विवरण देहाय अनुसार रहेको छः

तालिका १५ : नगरपालिकाको आयको अवस्था

शीर्षक	वास्तविक आय ७६/७७	वास्तविक आय ७७/७८	वास्तविक आय ७८/७९
सङ्घीय अनुदान	३६,९८,३९,०००	४५,२७,०२,०००	४१,४८,००,०००
प्रदेश अनुदान	२,८२,७३,०००	५,६१,९३,०००	६,३७,७३,०००
राजस्व बाँडफाँड	२७,४५,०७,०००	३१,८१,६१,०००	३५,५१,३८,०००
अन्तरिक आय	९,६६,२१,०००	१२,२२,९३,८०८	२३,६८,७७,०९३
अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण	३९,८१,१२,०००	५१,८८,८५,०००	५१,९४,७३,०००
जम्मा	१,१६,७३,५२,०००	१,४६,८२,३४,८०८	१,५९,००,६१,०९३
कुल आयमा आन्तरीक आयको योगदान (%)	८.२८	८.३३	१४.९०

४.४ प्रभावकारी राजस्व परिचालनका प्रमुख पक्षहरू

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले नगरपालिकालाई उपलब्ध गराएको वित्तीय अधिकार अनुकूल राजस्व परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि करको दरमा हेरफेर गरी तत्काल थप तथा योजनाबद्ध प्रयास थाल्नुपर्ने देखिन्छ । महालक्ष्मी नगरपालिकाले राजस्व परिचालनका लागि तत्काल सम्बोधन गर्नुपर्ने संस्थागत सवालहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

४.४.१ कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था

नेपालको संविधान तथा सङ्घीय कानूनले प्रदान गरेका राजस्व अधिकार सम्बन्धी प्रावधानहरूको व्यवस्थित कार्यान्वयन र राजस्व परिचालनका लागि करको दायरा तथा दरमा परिमार्जन गरी विनियोजन ऐन, आर्थिक ऐन, नियमावली तथा विभिन्न कार्यविधिहरू समयमै अद्यावधिक गरी नगरसभाबाट पारित गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.४.२ उपयुक्त संगठन निर्माण

उपयुक्त मानव स्रोतको व्यवस्था, क्षमता विकास तालिम, कम्प्युटरीकृत राजस्व अभिलेख तथा सूचना प्रणाली सहित राजस्व परिचालनका लागि सुदृढ राजस्व शाखाको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । साथै वडा कार्यालयलाई केही शीर्षकहरूमा राजस्व असुलीको जिम्मेवारी दिइएकोले वडाका कर्मचारीहरूलाई आवश्यक तालिम दिई दक्ष बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

४.४.३ तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख तथा स्रोतहरूको प्राथमिकीकरण

नगरपालिकाले तयार पारेको करको दायरा र दर रेटले सबै क्षेत्रलाई समेट्न नसकेकोले नगरपालिकाले सङ्कलन गर्न सक्ने विभिन्न कर तथा गैह्र करका दायरा तथा दरहरूको विवरण आवधिक गर्नुपर्ने देखिन्छ । आगामी दिनहरूमा नयाँ स्रोतहरूको पहिचान तथा विद्यमान स्रोतहरूको दायरा विस्तार गर्दै राजस्व परिचालन चुस्त दुरुस्त पार्नु पर्दछ ।

४.४.४ विभिन्न आयमूलक कार्यक्रम

आफ्नो आन्तरीक आय वृद्धिका लागि विभिन्न सङ्घ संस्थाहरूसँग समन्वय गरी विभिन्न किसिमका युवा अभिमुखीकरण, सीपमूलक तथा आयमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी नगरमा ठुलो सङ्ख्यामा रहेका महिला तथा युवा जनसङ्ख्यालाई उद्यमी वा अन्तर उद्यमीको रूपमा रूपान्तरण गरी नगरवासीहरूको कर तिर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने हुन्छ । यसकालागि विद्यमान सम्पत्तिको परिचालन गरी व्यवसायिक सेवामूलक तथा आयमूलक कार्यक्रमहरू पनि सञ्चालन गर्न नीजि क्षेत्रसँग समन्वय गर्न आवश्यक देखिन्छ । घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिसँग समन्वय गरी लघु साना एवम मझौला उद्यमीहरूको सृजना गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगर क्षेत्रमा सञ्चालित व्यापार, पर्यटन, कृषि र व्यवसाय लगायतका थप आयमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.४.५ पारदर्शिता र जवाफदेहिता

प्रभावकारी राजस्व प्रशासनका लागि नगरपालिकाले प्रदान गर्ने वस्तु तथा सेवा गुणस्तरीय, पारदर्शी र नागरिक प्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ । जुन शीर्षकबाट आय आर्जन भएको हो सोही शीर्षकमा नै बढी खर्च गर्दा नगरवासीहरूमा राम्रो सन्देश जान सक्दछ । सङ्कलित राजस्व तथा खर्चको सार्वजनिक गर्नु पारदर्शिता अभिवृद्धिका लागि राम्रो प्रयास हुन सक्दछ ।

४.४.६ परिवर्तित व्यवस्था अनुसार राजस्व सङ्कलन

परिवर्तित व्यवस्था अनुसार राजस्व सङ्कलनको लागि कानूनी व्यवस्था गर्नु, त्यस बमोजिमको दररेट निर्धारण गर्नु, सङ्कलनको लागि संस्थागत संयन्त्रको स्थापना गर्नु, बाँडफाँड हुने राजस्व शीर्षकहरूमा समन्वयात्मक तरिकाले राजस्व सङ्कलन गर्नु, तत्काल गर्नुपर्ने महत्वपूर्ण कार्यको रूपमा रहेको छ ।

परिच्छेद - पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना

५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट सङ्कलित सूचना विश्लेषण तथा अन्तर्क्रियाबाट तयार गरिएको नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ। नगरपालिकाको राजस्व सम्बन्धी अधिकार, करको दायरा, दररेट सम्बन्धी सरोकारवालाहरूसँगको छलफलमा राजस्व सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी निश्चित समयावधिमा गरिने जिम्मेवारी सहितको सुधारका क्रियाकलापहरू देहाय बमोजिम रहेको छ।

क) कर राजस्व सुधार योजना

तालिका १६ : कर राजस्व सुधार योजना

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
१	सम्पत्ति कर		
१.१	सम्पत्ति कर व्यवस्था कार्यविधि तर्जुमा गरी पारित गर्ने	२०७९ फागुन सम्म	राजस्व परामर्श समिति र नगर कार्यपालिका
१.२	सम्पत्ति करलाई थप स्पष्ट गर्न सङ्घीय कानूनको भावना अनुसार स्थानीय आर्थिक ऐन परिमार्जन गर्ने	२०८० असार मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति र नगरसभा
१.३	सम्पत्ति कर लगायत अन्य करहरूको लागि एकिकृत सफ्टवेयर खरीद तथा सो सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने	२०७९ कार्तिक	नगर कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१.४	सम्पत्ति कर प्रशासनका लागि थप भौतिक सामग्रीहरूको व्यवस्था गर्ने (वडा कार्यालयमा)	२०७९ माघ	नगर कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१.५	सम्पत्ति कर प्रशासनमा GIS Mapping Tools लाई समेत प्रयोगमा ल्याउने	२०८० असार मसान्त सम्म	प्राविधिक शाखा र प्र.प्र.अ.
२	भूमिकर/मालपोत		
१.१	जग्गाको वर्गीकरण अनुसार राजमार्गसँग र मुख्य सडकमा जोडिएका कित्ताको विवरण सङ्कलन गर्ने	२०७९ असोज मसान्त सम्म	आर्थिक प्रशासन शाखा र वडा कार्यालय
१.२	मालपोत कार्यालयहरूबाट जग्गाको नयाँ लगत र मूल्याङ्कन दर प्राप्त गर्ने	२०८० असार मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र नगर प्रमुख
१.३	जग्गाको उपयोग अनुसार पूनःवर्गीकरण गर्न वडा र टोल समूहहरूसँग परामर्श गर्ने	२०७९ फागुन सम्म	राजस्व परामर्श समिति
३	व्यवसाय कर		
३.१	व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण सम्बन्धी प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न व्यवसाय कर व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने	२०८० असार मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति र प्र.प्र.अ.
३.२	व्यवसायीका प्रतिनिधिहरूसँग समन्वय गरि व्यवसायमा भएको लगानी तथा कारोवारको आधारमा व्यवसायको वर्गीकरण गर्ने।	२०८० जेष्ठ मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति र प्र.प्र.अ.
३.३	व्यवसाय करको दरलाई वर्गीकरणको आधारमा पुनरावलोकन गरि आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने।	२०८० असार मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति र नगरसभा
३.४	नगरक्षेत्रमा व्यवसाय सञ्चालनको लागि	२०७९ श्रावण देखि	राजस्व शाखा, वडा

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	नगरपालिकाको इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गरि व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने ।		कार्यालय र प्र.प्र.अ.
३.५	उद्योग वाणिज्य सङ्घ, आन्तरीक राजस्व कार्यालय, घरेलु कार्यालय तथा अन्य मुख्य सरोकारवालासँग नगरपालिकाले समन्वय र नियमित अन्तरक्रिया गर्ने ।	२०७९ मंसिर देखि निरन्तर	नगर कार्यपालिका
३.६	व्यवसायको तथ्याङ्क/लगत, व्यवसाय करको दर तथा सङ्कलनको अवस्था सम्बन्धी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।	चौमासिक रुपमा	राजस्व परामर्श समिति र नगर कार्यपालिका
३.७	व्यवसाय दर्ता तथा कर सङ्कलनका लागि आवधिक रुपमा घुम्टि शिविर सञ्चालन गर्ने	२०७९ श्रावण देखि त्रैमासिक रुपमा	आर्थिक प्रशासन शाखा र वडा कार्यालयहरू
३.८	व्यवसाय कर सम्बन्धमा आर्थिक ऐनमा दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।	२०८० असोज देखि	नगरसभा
४	विज्ञापन कर		
४.१	नगर क्षेत्रमा राखिएका विज्ञापन सामाग्रीहरूको किसिम र स्थलहरूको पहिचान गर्ने तथा सो सम्बन्धि लगत सङ्कलन गर्ने ।	२०७९ चैत्र सम्म	राजस्व शाखा र वडा कार्यालय
४.२	सङ्कलित विवरण अनुसार विज्ञापन करको दर अद्यावधिक गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजस्व परामर्श समिति र नगर सभा
४.३	विज्ञापन करको दररेट परिमार्जन गरी आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने	२०८० असार सम्म	राजस्व परामर्श समिति र नगर कार्यपालिका
४.४	नगरपालिकाको अनुमति बिना जथाभावि रुपमा विज्ञापनका होर्डिकड बोर्डहरू राख्न निषेध गर्ने ।	२०७९ मंसिर सम्म	नगर कार्यपालिका
४.५	न्यूनतम सङ्कलन हुन सक्ने रकम यकिन गरी ठेक्का अङ्क निर्धारण गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजस्व परामर्श समिति र नगर कार्यपालिका
४.६	सम्भाव्य स्थानहरूमा विज्ञापन प्रवर्द्धनको वातावरण तयार गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजस्व परामर्श समिति र प्र.प्र.अ.
५	घरजग्गा बहाल कर		
५.१	बहालमा भएका घरजग्गाको लगत सङ्कलन गरी अद्यावधिक गर्ने र सम्पत्ति करसँग आवद्ध गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजस्व शाखा, वडा कार्यालय, प्र.प्र.अ.
५.२	घर तथा जग्गा धनि र बहालवालाहरू बिचको बहाल सम्झौता अनिवार्य गर्ने ।	२०७९ मंसिर सम्म	राजस्व शाखा र नगर कार्यपालिका, प्र.प्र.अ.
५.३	घरजग्गा बहाल रकम मूल्याङ्कन गर्न संरचनाको प्रकार र स्थानको आधारमा प्रति वर्गफिटका दरले बहाल मूल्य निर्धारण गर्ने र सो बमोजिम बहाल रकम निर्धारण गरी कर सङ्कलन गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजस्व शाखा र नगर कार्यपालिका
५.४	घरजग्गा बहाल कर सङ्कलन कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।	२०८० असार सम्म	नगर कार्यपालिका र प्र.प्र.अ.
६	जडिबुटी, कवडी र जिवजन्तु कर		
६.१	व्यवसायीहरूको दर्ता र अभिलेखीकरण गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजस्व शाखा र प्र.प्र.अ., नगर कार्यपालिका
६.२	कवाडी वस्तुहरूको व्यवसायिक कारोबार गर्नेलाई इजाजत प्रदान गरी वार्षिक ठेक्काको व्यवस्था गर्ने	२०८० असार सम्म	राजस्व शाखा र प्र.प्र.अ., नगर कार्यपालिका
६.३	जडीबुटी र जिवजन्तुको उपलब्धता पत्ता लगाई कारोबारमा कर सङ्कलन शुरुवात गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजस्व शाखा र प्र.प्र.अ., नगर कार्यपालिका

ख) गैर कर राजस्व सुधार योजना

तालिका १७ : गैर कर राजस्व सुधार योजना

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
१	घर नक्सा पास एवम् रजिष्ट्रेशन दस्तुर		
१.१	घर अभिलेखीकरण तथा नक्सापास प्रक्रियाले भवन निर्माण प्रक्रियालाई नियमन समेत गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी बनाउने ।	२०७९ श्रावण देखि	प्राविधिक शाखा र प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
१.२	नगरपालिका भित्र भएका पक्की तथा कच्ची घरहरूको अभिलेखिकरण गर्ने ।	२०७९ श्रावण देखि निरन्तर	कार्यपालिका र प्राविधिक शाखा
१.३	मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार नक्सापास प्रावधान पूर्ण रुपमा लागु गर्ने ।	२०७९ असार देखि	प्राविधिक शाखा र भवन तथा नक्सापास उपशाखा
१.४	घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर समयानुकुल परिमार्जन गर्ने ।	२०७९ मंसिर देखि	राजस्व परामर्श समिति, भवन तथा नक्सा पास उपशाखा, नगर सभा
१.५	नगरपालिका गठन पूर्व बनेका घरहरूको अभिलेखीकरणको लागि दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।	२०७९ श्रावण देखि	भवन तथा नक्सा पास उपशाखा र नगर कार्यपालिका
१.६	नक्सापासको लागि मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने ।	२०७९ मंसिर देखि	भवन तथा नक्सा पास उपशाखा र नगर कार्यपालिका
२	बहाल विटौरी शुल्क		
२.१	नगरपालिका क्षेत्रभित्र भएका सार्वजनिक जमिन तथा त्यहाँ रहेका संरचनाबारे तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त सम्म	प्राविधिक शाखा, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
२.२	सार्वजनिक जमिनमा रहेका संरचना र विद्यमान उपयोगको अवस्था हेरी शुल्क निर्धारण गर्ने ।	२०७९ श्रावण देखि	राजस्व परामर्श समिति र नगर सभा
२.३	हाटबजार र बजारमा रहने अस्थायी पसलहरूको पटके शुल्क निर्धारण गरी आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति र नगर सभा
२.४	विटौरी शुल्क तिर्नुपर्ने करदाताहरूलाई सूचित गर्ने ।	२०७९ मंसिर मसान्त सम्म	आर्थिक प्रशासन शाखा
२.५	बहाल विटौरी शुल्कको दायराभित्र सार्वजनिक जग्गाको उपयोग र सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग गरेवापत लाग्ने शुल्कलाई आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त सम्म	नगर कार्यपालिका र प्र.प्र.अ.
३	दर्ता, नविकरण तथा अनुमती दस्तुर		
३.१	विद्यालय स्थापना, घ वर्गको ठेक्का इजाजत, एफ.एम. रेडियो सञ्चालन,	२०७९ फागुन मसान्त सम्म	नगर कार्यपालिका, प्र.प्र.अ.

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	वित्तीय संस्था, स्वास्थ्य संस्था, मर्मत सम्भार, स्थानीय व्यापारीक फर्म आदिको दर्ता गर्ने कार्यविधि तर्जुमा गर्ने		
३.२	दर्ता तथा नवीकरण दस्तुरको दर आर्थिक ऐनमा सेवा शुल्क दस्तुरबाट टुक्र्याउने	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति, नगर सभा
४	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, स्लेट आदिको बिक्री		
४.१	विगतमा उत्खनन र बिक्री भईरहेका लाई निरन्तरता दिने र यसवाहेक थप खोला र नीजि खानिहरूको पहिचान गर्ने । हाल बालुवा निकाल्ने क्षेत्र वा खोलाको IEE अनुसारको परिमाणको लागत तयार गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	नगरपालिका मेयर र प्र.प्र.अ.
४.२	माथी उल्लेखित स्रोतहरूमा प्रारम्भिक वातावरणिय अध्ययन गराउने ।	२०७९ फाल्गुन मसान्त	कार्यपालिका र प्राविधिक शाखा
४.३	थप भएका खानी र खोलाहरूको छुट्टै प्याकेजमा ठेक्का आह्वान गर्ने ।	२०७९ मंसिर मसान्त	कार्यपालिका
४.४	दहत्तर बहत्तर शुल्क सम्बन्धि दफा आर्थिक ऐनमा थप गरी दर निर्धारण गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति र नगर सभा
४.५	काम र बिक्रीको नियमित अनुगमन सुनिश्चित गर्ने ।	२०७९ भाद्र	कार्यपालिका, राजस्व परामर्श समिति
५	सरकारी सम्पत्तिको बहाल र बिक्री		
५.१	नगरपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण यकिन गरी सबै सम्पत्तिको बहाल रकमको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	कार्यपालिका, राजस्व परामर्श समिति
५.२	नगरपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।	२०७९ असार मसान्त	कार्यपालिका, राजस्व परामर्श समिति
५.३	कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालाना भए नभएको आवधिक रूपमा अनुगमन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	कार्यपालिका, राजस्व परामर्श समिति
६	सेवा शुल्क		
६.१	शुल्क असुलीलाई कडाईका साथ लागू गर्ने	निरन्तर	कार्यपालिका
७	दिर्घकालिन आयस्रोतको पहिचान तथा सम्भाव्यता		
७.१	नगरपालिकाको दिर्घकालिन आय हुनसक्ने सम्भाव्य क्षेत्रहरूको पहिचान गर्ने । <ul style="list-style-type: none"> ▪ मुख्य बजार र राजमार्ग आसपास भवन वा सटर ▪ बजार क्षेत्रमा खानेपानी आयोजना सञ्चालन ▪ अस्पताल निर्माण तथा सञ्चालन 	२०७९ असार मसान्त	नगर कार्यपालिका, नगर सभा

महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना, २०७९
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	<ul style="list-style-type: none">सामुदायिक भवन तथा सभाहलहाटबजार पूर्वाधारपर्यटकिय क्षेत्रको पूर्वाधारराजमार्ग आसपास बजारको विकास		
७.२	पहिचान भएका क्षेत्रहरूको सम्भाव्यता अध्ययनका लागि रकम विनियोजन गर्ने	२०७९ श्रावण मसान्त	नगर कार्यपालिका

परिच्छेद - छ: आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा आगामी ३ आर्थिक वर्षहरूका लागि नगरपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ। महालेखा परीक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा आय प्रक्षेपण गरिएको छ। नगरपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात आय सङ्कलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ। यस प्रक्षेपणले नगरपालिकाको आय बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ। महालक्ष्मी नगरपालिकाको बजेट प्रक्षेपण गर्दा विगत तीन वर्षमा प्राप्त बजेटलाई आधार मानिएको छ।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७९/८० देखि २०८१/८२) को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ। यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ। धेरैजसो शिर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ। त्यसै गरि केही शिर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय सङ्कलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ।

तालिका १८: आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपणको आधार

क्र.स.	राजस्व शिर्षक	कुल सम्भाव्य आय	प्रक्षेपणको आधार	प्रक्षेपित रकम
क	आन्तरीक आय तर्फ			
१	सम्पति कर	२,७६,३४,०००	कुल सम्भावनाको ७५% र त्यसपछिका आवहरूमा १५% बढ्दै जाने	२,०७,२५,५००
२	मालपोत भूमि कर	९३,७६,०००	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछि क्रमश आवहरूमा १०% ले बढ्दै जाने	६५,६३,२००
३	बहाल कर	५,५५,००,०००	कुल सम्भावनाको ५०% र त्यसपछिका आव वर्षहरूमा २०% ले बढ्दै जाने	८५,७५,०००
४	व्यवसाय कर	१,७१,५०,०००	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आव वर्षहरूमा १५% ले बढ्दै जाने	१,०२,९०,०००
५	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	७०,००,०००	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछिका आव वर्षहरूमा १५% ले बढ्दै जाने	४९,००,०००
६	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर (दर्ता तथा अनुमति)	१,९६,१७,५००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आव वर्ष हरूमा १५% ले बढ्दै जाने	१,७६,५५,७५०
७	घर नक्सा पास दस्तुर	८,७६,००,०००	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आव वर्षहरूमा १०% ले बढ्दै जाने	७,००,८०,०००
८	बहाल विटौरी शुल्क	५,००,०००	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछिका आव वर्षहरूमा २०% ले बढ्दै जाने	३,५०,०००
९	सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	२,७६,००,०००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आव वर्षहरूमा १०% ले बढ्दै जाने	२,४८,४०,०००
१०	सरकारी सम्पतिको बहालबाट र विक्रीबाट (राजपत्र, पुस्तक,	२२,००,०००	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछिका आव वर्षहरूमा १०% ले बढ्दै जाने	१५,४०,०००

महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना, २०७९
(अन्तिम प्रतिवेदन)

	नक्सा र बोलपत्र विक्री समेत)			
११	शिक्षा विकास कोष शुल्क	१५,८०,०००	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछिका आव वर्षहरुमा १०% ले बढ्दै जाने	११,०६,०००
१२	पर्यटन शुल्क	१,५०,०००	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आव वर्षहरुमा १०% ले बढ्दै जाने	९०,०००
१३	अन्य विक्रीबाट	८,४४,२६२	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आव वर्षहरुमा १०% ले बढ्दै जाने	७,५९,८३६
१४	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	३,१३,१६७	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आव वर्षहरुमा १५% ले बढ्दै जाने	२,५०,५३४
१५	पार्किङ शुल्क	२५,०००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आव वर्षहरुमा १०% ले बढ्दै जाने	२२,५००
१६	अन्य मनोरञ्जन कर	१,००,०००	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आव वर्षहरुमा १०% ले बढ्दै जाने	८०,०००
१७	अन्य कर	२,५२,७६३	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आव वर्षहरुमा १०% ले बढ्दै जाने	१,५१,६५८
ख	राजश्व तथा रोयल्टी बाँडफाँड			
ख. १	सङ्घीय सरकार			
१.१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	३,९९,२६,०००	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा प्राप्त रकम र त्यसपछि वार्षिक ५% को दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान	१९,९६,३००
१.२	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त शुल्क	३,९९,२६,०००	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा प्राप्त रकम र त्यसपछि क्रमश ५% का दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान	१९,९६,३००
ख. २	प्रदेश सरकार			
२.१	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२५,००,००,०००	आर्थिक वर्ष ७७/७८ मा प्राप्त सिलिलड र त्यसपछि वार्षिक १०% ले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान	२,५०,००,०००
२.२	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	२,५२,८६,०००	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा प्राप्त रकम र त्यसपछि क्रमश ५% का दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान	१२,६४,३००
२.३	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर		वार्षिक एकमुष्ट रु १ लाख अनुमान	१,००,०००
२.४	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने वन रोयल्टी	२,००,०००	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा गाँउपालिकाको हिस्सा ६०% र त्यसपछि क्रमश १५% का दरले वृद्धि हुँदै जाने	१,२०,०००
ग	अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण			
ग. १	सङ्घीय सरकार			
१.१	समानिकरण अनुदान	१८,८४,००,०००		९४,२०,०००
१.२	शसर्त अनुदान चालु	२१,५३,००,०००	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को यथार्थ रकम र त्यसपछि क्रमश ५% का दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान	१,०७,६५,०००
१.३	शसर्त अनुदान पुँजीगत	१,११,००,०००		५,५५,०००
१.४	विषेश अनुदान	०		०
१.५	समपुरक अनुदान	४,०९,००,०००		२०,४५,०००
१.६	अन्य अनुदान	०	चालु आर्थिक वर्षको विनियोजन यथावत	०

	(निर्वाचन क्षेत्र विकास र अन्य)		रहि वार्षिक १०% का दरले थपिदै जाने अनुमान	
ग. २	प्रदेश सरकार			
२.१	समानीकरण अनुदान	१,६५,२४,०००	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को यथार्थ रकम र त्यसपछि क्रमश ५% का दरले वृद्धि हुदै जाने अनुमान	८,२६,२००
२.२	शसर्त अनुदान चालु	१,७४,७८,०००		८,७३,९००
	शसर्त अनुदान पुँजीगत	०		०
२.३	विषेश अनुदान	०		०
२.४	समपुरक अनुदान	२,९७,७१,०००		१४,८८,५५०
ग. ३	अन्य आन्तरीक अनुदान			
३.१	अन्य संस्थागत आन्तरीक अनुदान	०	आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा रु १० लाख प्राप्त हुने र त्यसपछि त्यसपछि क्रमश वार्षिक १०% का दरले वृद्धि हुदै जाने अनुमान	०
३.२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरीक अनुदान	०	जनताको लागत सहभागिताबाट आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा रु १० लाख प्राप्त हुने र त्यसपछि त्यसपछि क्रमश वार्षिक १०% का दरले वृद्धि हुदै जाने अनुमान	०

६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई नगरपालिकाले सङ्कलन गर्ने आगामी तीन आर्थिक वर्षहरू (आ.व. २०७९/८० देखि २०८१/८२ सम्म) को आयको सम्भाव्यता लाई प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान गर्दा राजस्व सुधार कार्ययोजनामा योजना गरिएका कृयाकलापहरूको आधारमा तयार गरिएको हो । प्रक्षेपणका लागि विगत आर्थिक वर्षको आयको प्रवृत्ति, राजस्व वृद्धि दर र राजस्व सुधार कार्य योजनाको कार्यान्वयनले दायरा बढ्न गई सो बाट हुने योगदानको अनुमानलाई आधार लिईएको छ । नगरपालिकाले यस प्रक्षेपणलाई भविष्यमा वार्षिक बजेट अनुमानको लागि मार्ग दर्शनको रूपमा लिई आन्तरीक आय वृद्धि गर्दछ भन्ने अनुमान गरिएको छ । राजस्व सुधार कार्य योजनाको आधारमा रहेर गरिएको आन्तरीक आयको प्रक्षेपणका मुलभूत मान्यताहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

सामान्य मान्यताहरू:

- नगरपालिकामा नयाँ क्षेत्र गाभिएसँगै आय सङ्कलनको आधार (करको दायरा) स्वतः विस्तार भएको
- राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन भए पश्चात नगरपालिकाको राजस्व प्रशासनमा सुधार आउने
- राजस्व प्रशासनमा सुधार आउनुले राजस्व सङ्कलन प्रभावकारी हुने ।

उल्लेखित प्रक्षेपणका आधारमा रही आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूका लागि प्रक्षेपित आय निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना, २०७९
(अन्तिम प्रतिवेदन)

तालिका १९ : आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि आय प्रक्षेपण

राजस्व सङ्केत	शीर्षक	वास्तविक आय ७६/७७	वास्तविक आय ७७/७८	वास्तविक आय ७८/७९	प्रक्षेपित आय ७९/८०	प्रक्षेपित आय ८०/८१	प्रक्षेपित आय ८१/८२
सङ्घीय सरकार		३६९८३९०००	४५२७०२०००	४१४८०००००	४३५५४००००	४५७३१७०००	४८०१८२८५०
१३३११	समानिकरण अनुदान	१८११०००००	१७७४०००००	१८८४०००००	१९७८२००००	२०७७११०००	२१८०९६५५०
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	१८५१३९०००	२५२९९२०००	२१५३०००००	२२६०६५०००	२३७३६८२५०	२४९२३६६६३
१३३१३	शसर्त अनुदान पुँजिगत	०	०	१११०००००	११६५५०००	१२२३७७५०	१२८४९६३८
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	०	१००००	०	०	०	०
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	३६०००००	२२३०००००	०	०	०	०
१३३१६	समपुरक अनुदान पुँजिगत	०	०	४०९०००००	४२९४५०००	४५०९२२५०	४७३४६८६३
प्रदेश सरकार		२८२७३०००	५६१९३०००	६३७७३०००	६६९६१६५०	७०३०९७३३	७३८२५२१९
१३३११	समानिकरण अनुदान	१०८७६०००	१०७४९०००	१६५२४०००	१७३५०२००	१८२१७७१०	१९१२८५९६
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	११७०३०००	१५५४२०००	१७४७८०००	१८३५१९००	१९२६९४९५	२०२३२९७०
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	५६९४०००	२९९०२०००	२९७७१०००	३१२५९५५०	३२८२२५२८	३४४६३६५४
अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण		३९८११२०००	५१८८८५०००	५१९४७३०००	५४५४४६६५०	५७२७१८९८३	६०१३५४९३२
राजस्व बाँडफाँड		२७४५०७०००	३१८१६१०००	३५५१३८०००	३७२८९४९००	३९१५३९६४५	४११११६६२७
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२३२६२२०००	२००००००००	२५०००००००	२६२५०००००	२७५६२५०००	२८९४०६२५०
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर	४१३१३०००	७९२९३०००	३९९२६०००	४१९२२३००	४४०१८४१५	४६२१९३३६
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तशुल्क	१९७०००	१५००००००	३९९२६०००	४१९२२३००	४४०१८४१५	४६२१९३३६
११४५६	बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	३७५०००	२३८६८०००	२५२८६०००	२६५५०३००	२७८७७८१५	२९२७१७०६
११४५३	बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने वन रोयल्टी	१३००००	१०००००	२०००००	२१००००	२२०५००	२३१५२५
अन्तरिक स्रोत		९६६२१०००	१२२२९३८०८	१६२५७७३८२	१७८८३५१२०	१९६७१८६३२	२१६३९०४९५
१११३१	सम्पत्ति, बहाल तथा पट्टा वापतको आयमा लाग्ने कर	८०९९०००	२५००००	०	०	०	०
११३१३	सम्पत्ति कर	८०८५०००	११५३००००	२०२३९७१५	२०७२५५००	२१७६१७७५	२२८४९८६४

महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना, २०७९
(अन्तिम प्रतिवेदन)

११३१४	भुमिकर/ मालपोत	६५३७०००	१०००००००	४६५५४०२	६५६३२००	६८९१३६०	७२३५९२८
११३२१	घरबहाल कर	२७०६००००	५०००००००	३४२५४६१८	३५९६७३४९	३७७६५७१६	३९६५४००२
११३२२	बहाल विटौरी कर	५०००	५००००	७६००	७९८०	८३७९	८७९८
११४७९	अन्य मनोरञ्जन कर	३६०००	१०००००	०	०	०	०
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यावसायिक कारोबारमा लाग्ने कर	०	१३००	०	०	०	०
११६३२	अखेटोपहारमा लाग्ने कर	०	१०००००	०	०	०	०
११६९१	अन्य कर	५४४०००	२५०००००	३३०११३	३४६६१९	३६३९५०	३८२१४७
१४१२४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त लाभांश	०	२००००	०	०	०	०
१४१५१	सरकारी सम्पतिको बहालबाट प्राप्त आय	९१०००	५००००	०	०	०	०
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री	५४४०००	२६५६०००	१०७००३०	११२३५३२	११७९७०८	१२३८६९३
१४२२१	न्यायिक दस्तुर	२४०००	१०००००	२१७७४	२२८६३	२४००६	२५२०६
१४४४३	शिक्षा सेवा कर शैक्षिक संस्था		४०१००		०	०	०
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी	७४१०००	१००००००	६५९००	६९१९५	७२६५५	७६२८७
१४२२४	परिक्षा शुल्क	३००००	१०००००	०	०	०	०
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	०	३०००००	१५९०२५०	१६६९७६३	१७५३२५१	१८४०९१३
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क	०	१००	०	०	०	०
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	२४२९७०००	६५००००००	५९८२६०३०	६२८१७३३२	६५९५८१९८	६९२५६१०८
१४२५०	नक्सा दरखास्त फारम	३२५०००			०	०	०
१४२४३	सिफारिश दस्तुर	१९३२७०००	२५००००००	२४०२८५६८	२५२२९९९६	२६४९१४९६	२७८१६०७१
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	२८२००	५००००	४७८५००	५०२४२५	५२७५४६	५५३९२४
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	१०६०००	१५००००	७६०६००	७९८६३०	८३८५६२	८८०४९०
१४२४९	अन्य दस्तुर	८३३०००	३३००००००	४१४००७७	४३४७०८१	४५६४४३५	४७९२६५७
१४२५३	व्यावसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	८६१५०००	३०००००००	९९७५८२३	१०४७४६१४	१०९९८३४५	११५४८२६२
१४२६५	अन्य क्षेत्रको आय	१००००	३००००००		०	०	०
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	६९००	२००००००००	४४२०८७	४६४१९१	४८७४०१	५११७७१
१४४७२	विज्ञापन कर		५०००००		५०००००	५२५०००	५५१२५०

महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना, २०७९
(अन्तिम प्रतिवेदन)

१४२१३	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम	५००००	२२५००	३८२६५	४०१७८	४२१८७	४४२९७
१४२१८	विद्युत सेवा शुल्क	३५००	१३०००	१००	१०५	११०	११६
	विपद् व्यवस्थापन तथा वातावरण शुल्क		१७९१२००	६२०५००	६५१५२५	६८४१०१	७१८३०६
१४५२९	अन्य राजस्व		५०००	३१४३०	३४५७३	३६३०२	३८११७
११३११	व्यक्तिगत सम्पत्तिमा लाग्ने वार्षिक कर	५०००		०	०	०	०
११३११	संस्थागत सम्पत्तिमा लाग्ने वार्षिक कर	०	९९४००	०	०	०	०
	पर्यटन शुल्क			०	९००००	९४५००	९९२२५
१४५२१	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क		०		०	०	०
	जम्मा	११३९०७९०००	१४१२०४१८०८	१४५१९८८३८२	१५९९६७८३२०	१६८८६०३९९२	१७८२८७०१२३

६.३ आगामी तीन आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण

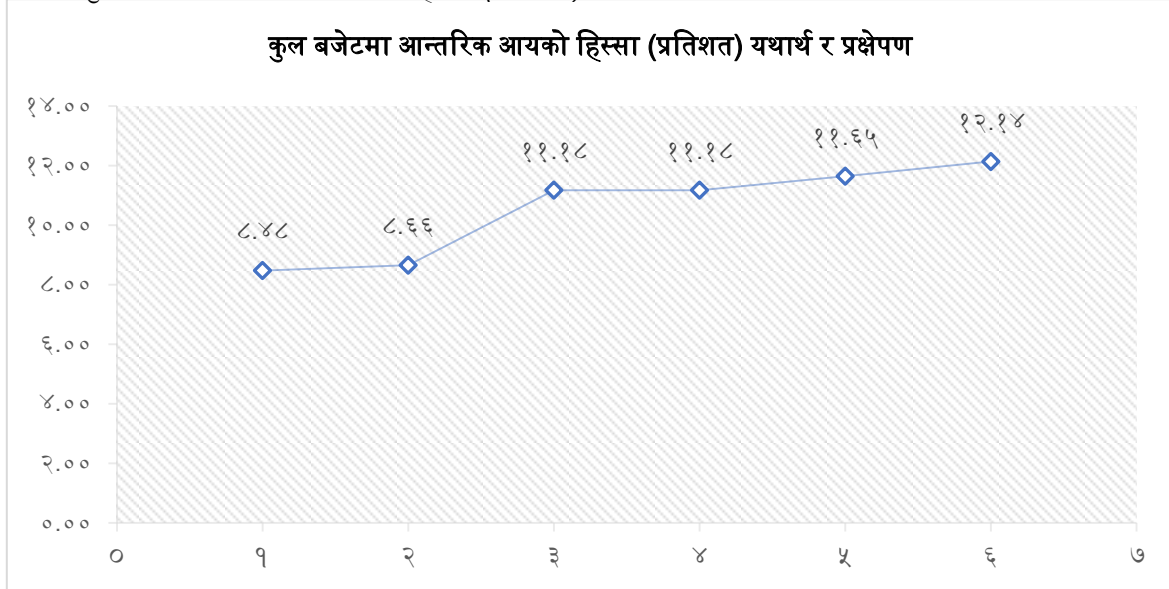
नगरपालिकाहरूले स्थानीय सरकारको रूपमा राज्य पुर्नसंरचना गठन भएसँगै अधिकार प्राप्त गरेको छ । यस अध्ययन प्रतिवेदनमा बदलिंदो परिवेश अनुसार राजस्व परिचालनका क्षेत्रमा गर्नुपर्ने कृयाकलापहरूको पहिचान र योजनाका साथमा आगामी आर्थिक तीन वर्षहरूमा सङ्कलन हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गरिएको छ । सारांशमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात नगरपालिकाको आय संरचनालाई तलको तालिकामा दिईएको छ । राजस्व बाँडफाँडको प्रक्षेपण गर्दा हाल बाँडफाँड भई आएका स्रोतहरूको मात्र प्रक्षेपण गरिएकाले भविष्यमा नगरपालिकाले राजस्व आयमा उल्लेख गरिएभन्दा बढी आय प्राप्त हुने अवस्था रहेको छ ।

तालिका २० : नगरपालिकाको आय संरचना

शीर्षक	वास्तविक आय ७६/७७	वास्तविक आय ७७/७८	वास्तविक आय ७८/७९	प्रक्षेपित आय ७९/८०	प्रक्षेपित आय ८०/८१	प्रक्षेपित आय ८१/८२
सङ्घीय सरकार अनुदान	३६९८३९०००	४५२७०२०००	४१४८०००००	४३५५४००००	४५७३१७०००	४८०१८२८५०
प्रदेश सरकार अनुदान	२८२७३०००	५६१९३०००	६३७७३०००	६६९६१६५०	७०३०९७३३	७३८२५२१९
अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण	३९८११२०००	५१८८८५०००	५१९४७३०००	५४५४४६६५०	५७२७१८९८३	६०१३५४९३२
राजस्व बाँडफाँड	२७४५०७०००	३१८१६१०००	३५५१३८०००	३७२८९४९००	३९१५३९६४५	४११११६६२७
अन्तरिक स्रोत	९६६२१०००	१२२२९३८०८	१६२५७७३८२	१७८८३५१२०	१९६७१८६३२	२१६३९०४९५
जम्मा	११३९०७९०००	१४१२०४१८०८	१४५१९८८३८२	१५९९६७८३२०	१६८८६०३९९२	१७८२८७०१२३
कुल आयमा आन्तरिक आयको योगदान (%)	८.४८	८.६६	११.२०	११.१८	११.६५	१२.१४

राजस्व सुधार कार्ययोजनाले औल्याएका करका क्षेत्रहरुमा आवश्यक सुधार तथा कार्यान्वयन गर्न सकिए नगरपालिकालाई आगामी ३ वर्षमा प्राप्त हुने आन्तरिक आय वापतको रकम तलको ग्राफचित्रमा प्रक्षेपण गरिएको छ ।

चित्र ४ : कुल बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशत) यथार्थ र प्रक्षेपण



परिच्छेद - सात: अपेक्षित नतिजा

यस नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका क्रममा विभिन्न स्रोतहरूबाट तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू सङ्कलन गरिएको थियो। विभिन्न फारमहरूको प्रयोग गरी नगर कार्यपालिकाको कार्यालय तथा सम्बन्धित अधिकारीहरूबाट समेत सूचना सङ्कलन गरिएको थियो। हालको राजस्व सङ्कलन तथा प्रशासनको अवस्थालाई सुधार गर्नका लागि सहभागितामूलक पद्धति मार्फत् राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ। सङ्कलित तथ्याङ्क, विद्यमान प्रवृत्ति, उपलब्ध सूचनाको विश्लेषण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनामा निर्दिष्ट गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन हुने मान्यता र त्यसको नतिजा समेतलाई मध्यनजर गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षका लागि राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ।

७.१ अपेक्षित नतिजा

यस अध्ययन अनुसार नगरपालिकाले राजस्व वृद्धि एवम् गरेको प्रभावकारी सङ्कलनका लागि प्राथमिकताका आधारमा निम्नानुसारका क्रियाकलापहरू गर्न सिफारिस गरिन्छ।

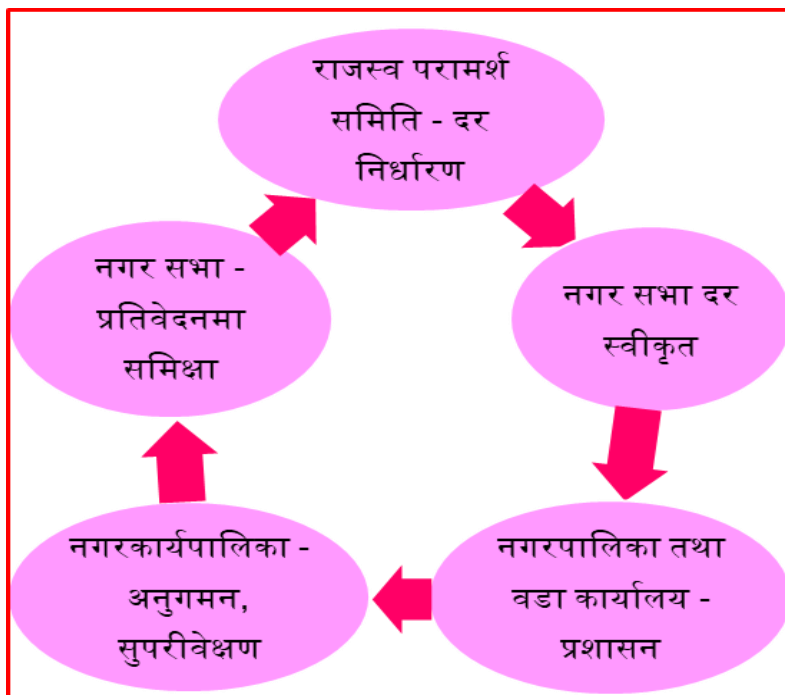
- कर सचेतना सम्बन्धी कार्यक्रमहरू तय गरी कार्यान्वयन गर्ने।
- आवधिक रूपमा उद्योगी तथा व्यवसायीहरूसँग कर राजस्व सम्बन्धी विषयमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्ने।
- पूर्वाधार विकासका क्षेत्रमा लगानीलाई प्रवर्धन र प्रोत्साहन गर्न सार्वजनिक नीजि साँझेदारी नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा जोड दिने।
- राजस्व आम्दानीका सम्भावना रहेका स्रोतहरूको खोजि गर्ने, तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिक गर्ने
- बहाल विटौरी करका क्षेत्रहरूको पहिचान र ठेक्का निर्धारण गर्ने।
- कर चुक्ता विना सेवा सुविधा नगराउने व्यवस्थाको प्रभावकारी तवरले कार्यान्वयन गर्ने।
- आन्तरीक राजस्व कार्यालयसँगको समन्वयमा व्यवसाय कर असुलीलाई प्रभावकारी बनाउने।
- सम्पति कर मालपोत कर वार्षिक रूपमा तिर्ने सुचना जारी गर्ने।
- नक्सापास प्रकृत्यालाई सरलिकृत गर्दै नक्सा पास संगै घर निर्माण व्यवसायीलाई पनि करको दायरामा ल्याउने व्यवस्था गर्ने।
- आर्थिक ऐनमा निर्माण व्यवसायीलाई पनि व्यवसाय करमा समावेस गर्ने।
- यसबाट आय स्रोत वृद्धिमा ध्यान दिनु पर्ने र भौगोलिक सूचना प्रणाली र राजस्व शाखा बीच निकटतम सम्बन्ध स्थापना गर्ने। साथै नक्सा पास विवरण, बहालकर र व्यवसाय करलाई समेत कम्प्युटराइज्ड गर्ने।

परिच्छेद - आठ: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

यस परिच्छेदमा महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबारे चर्चा गरिएको छ ।

८.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

कुनै पनि योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन पश्चात मात्रै योजनाले सार्थकता पाउने गर्दछ । कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागि अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागि भरपर्दो विधि र संयन्त्र निर्माण हुन आवश्यक भए जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागि पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरिनु जरुरी हुन्छ । राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रूपमा राजस्व शाखा/महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति तथा कार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ ।



चित्र ५ : राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुगमनबाट नगरपालिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रूपमा कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरूप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागि गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजस्व कोषमा दाखिला गरे नगरेको आदि कुराहरु नियमित रूपमा अनुगमन गरि अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा नगरपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाट मात्र स्वीकृत आर्थिक ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्दछ । प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना र सो बमोजिम सङ्कलित राजस्वको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि निम्न बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

तालिका २१ : अनुगमन योजना

अनुगमन गर्ने क्षेत्र	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन गर्ने समय	अनुगमन गर्ने तरिका
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अनुगमन गर्ने । नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने ।

राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, चौमासिक वार्षिक	र	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अनुगमन गर्ने । नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगतिको तुलना गर्ने ।
राजस्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक वार्षिक	र	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अनुगमन गर्ने । नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने ।
समन्वय तथा सहकार्य	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक वार्षिक	र	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अनुगमन गर्ने । समन्वय र सहजिकरण गर्ने । मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने ।
राजस्व नीति	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, नगर कार्यपालिका, नगर सभा	चौमासिक वार्षिक	र	<ul style="list-style-type: none"> चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरि आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ।
राजस्व प्रतिवेदन	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, नगर सभा, लेखापरीक्षक	मासिक, चौमासिक वार्षिक	र	<ul style="list-style-type: none"> मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरि आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ।
समीक्षा	उपाध्यक्ष	चौमासिक वार्षिक	र	<ul style="list-style-type: none"> लक्ष्य र उपलब्धी सहित सिकाइको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरि आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने ।

राजस्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कुराहरुको सूची तयार गरि अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ । साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गरिनु पर्दछ । नगरपालिकाले संस्थागत स्वमूल्याङ्कन गर्दा यस कार्ययोजनाका सम्बन्धित विषयमा आधार लिन सकिन्छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमन: यो स्तरको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरुलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ । स्थानीय तहले कम्तिमा महिनामा एक पटक बैठक बसी योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा असुली अवस्थाको अनुगमन गरी लक्ष हासिल गर्नेतर्फ आवश्यक कार्यगत निर्णयहरु गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: राजस्व परामर्श समितिले चौमासिक रुपमा राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था, आय सङ्कलनको अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । त्यसैगरी आगामी आर्थिक वर्षको लागि आयको अनुमान गर्ने कार्य पूर्व भएका कार्यको मूल्याङ्कन गरी स्रोत, दर तथा दायरामा सुधारको लागि कृयाकलाप सिफारिश गर्ने र त्यसको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक वर्षको समाप्ति पश्चात राजस्व सुधार योजनाको समीक्षा गर्नु पर्दछ ।

(ग) कार्यपालिकाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: कार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिबाट प्रस्तुत गरेका सुझावहरुलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । छलफलको क्रममा राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नु आवश्यक भएमा निर्णय गर्ने ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्न सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरु आदिले अनुगमनको लागि सहयोग प्रदान गर्न सक्नेछन् । यस्तो अनुगमन प्रणालीको स्थापनाले स्थानीय तहको अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने क्षमतामा विकास हुनेछ । राजस्व प्रशासनसंग सम्बन्धित तथ्याङ्क वाहेक योजना कार्यान्वयन प्रकृयाको अनुगमन तथा करदाताहरुको अनुभूति सङ्कलन पनि अनुगमनको मुख्य विधि हुनसक्नेछ ।

अनुसूची

अनुसूची १ तथ्याङ्क सङ्कलन सूची

१. नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

संक्षिप्त परिचय

- नामाकरण
- घरधुरी तथा जनसङ्ख्या
- क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन
- प्रसिद्ध स्थलहरू

मुख्य पूर्वाधारको अवस्था

- सडक, बाटो, पुल
- बिजुली
- खानेपानी तथा सिंचाई
- सार्वजनिक भवन तथा पूर्वाधारहरू
- फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण र व्यवस्थापनको अवस्था)

आर्थिक अवस्था

- उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना
- मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू
- प्राकृतिक तथा पर्यटकीय सम्पदा

२. नगरपालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन

हालको संगठन संरचना

- कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरबन्दी	पदपूर्ति	
			स्थायी	करार
१				
२				
३				
४				
५				
६				
७				
८				

भौतिक सुविधाहरू

- कार्यालयका भवनहरू
- सवारी साधन
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर

राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

- राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			

- कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरू
- राजस्व सम्बन्धी डाटा बेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग
- कम्प्युटर विलिङ्ग प्रणालीको प्रयोग

३. नगरपालिका/नगरपालिकाको आय (आन्तरीक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरू (२०७५/७६, २०७६/७७ र २०७७/७८) को यथार्थ आय विवरण
- चालु आर्थिक वर्षको (२०७८/७९) को अनुमानित/बजेट विवरण र गत महिनाको मसान्तसम्मको यथार्थ विवरण
- चालु आर्थिक वर्षका लागि नगर सभाले पारित गरेको कर, शुल्क तथा दस्तुरका दरहरू

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरू

- निर्वाचित पदाधिकारीहरूको विवरण
- नगर सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन
- राजस्वसँग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरू
- नगरपालिकाको बस्तुस्थिति विवरण (Profile)
- राजस्व परिचालनका लागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरू

तथ्याङ्क सङ्कलन फाराम

नगरपालिकाका आय स्रोतहरू तथा हालको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/ नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	कर तर्फ			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
७	विज्ञापन कर			
८	मनोरञ्जन कर			
ख	अन्य राजस्व			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर विक्री			
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) विक्रीबाट प्राप्त आय			
४	नक्सापास दस्तुर			
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
६	बहाल विटौरी शुल्क			
७	पार्किङ्ग शुल्क			
८	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
९	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
१०	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
११	स्थानीय विद्युत महशुल			
१२	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ्ग, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाइडिङ्ग, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
१३	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)			
१४	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफ.एम.			

	रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१७	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१८	दण्ड जरिवाना			

नगरपालिकाको स्वामित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा र भवन

क्र.सं.	जग्गा रहेको स्थान	कि.नं.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
क	स्वामित्व रहेको जग्गा				
१					
२					
३					
ख	भोगचलनमा रहेको जग्गा				
१					
२					
३					

नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका भवन तथा औजारहरू

क्र.सं.	भवन रहेको स्थान	भवनको विवरण	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
१	भवन			
२	मेसिन औजार			

१. करमा आधारित सूचनाहरू

क) सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या
गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या
सङ्कलित रकम

ख) भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित सङ्ख्या	बहालमा भएको सङ्ख्या	औषत बहाल दर
१	व्यापारिक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन/घरहरू (नोट: व्यापारिक कम्प्लेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्याम्पस, आदि)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरू			
३	आवासिय भवन/घरहरू			
३.१	कच्ची घरहरू (कच्ची जोडाई तथा छाना)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरू (माटोको जोडाई र कंक्रीट वा स्टिलको छाना भएको)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्की घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्की घर (With RCC Frame Structure)			
जम्मा				

ग) मालपोत (भूमी कर) सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या
गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या
सङ्कलित रकम

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.		जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औषत मूल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१		शहरी क्षेत्र			
२		आवासीय क्षेत्र			
३		कृषि क्षेत्र			
४		वन तथा अन्य क्षेत्र			
जम्मा					

घ) मालपोत (भूमी कर) सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या
गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या
सङ्कलित रकम

ड) व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या
गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या
सङ्कलित रकम

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी	मझौला लगानी	ठूला लगानी	कैफियत
१	उद्योग				
२	वित्तीय संस्था (बैंक, विकास बैंक, सहकारी विमा, आदि)				
३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५	अन्य व्यवसाय				

च) प्राकृतिक स्रोतजन्य बस्तु विक्री

क्र.सं.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	सम्पतिको किसिम	कुल उत्खनन योग्य परिमाण	विक्री मूल्य	सम्भाव्य निकासी परिमाण
१		ढुङ्गा गिट्टी स्लेट वालुवा दहत्तर बहत्तर अन्य			
२		ढुङ्गा गिट्टी स्लेट वालुवा दहत्तर बहत्तर अन्य			
		जम्मा			

छ) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

क्र.सं.	वस्तुहरु	ईकाई	कुल सङ्कलन परिणाम	अनुमानित मुल्य
क	जडिबुटी जन्य वस्तुहरु			
ख	कवाडी जन्य वस्तुहरु			
ग	जीवजन्तुको हाड, सिङ्ग, खुर, प्वाँख			

ज) बहाल विटौरी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सम्पत्तिहरू	ईकाई	परिमाण	दर
क	भवन तथा कोठाहरू			
ख	मेसिनहरू			
ग	सार्वजनिक सम्पत्ति			

झ) नगरपालिकाले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरू	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	ईकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको सम्भावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	विजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक वृत्ति				
११	सार्वजनिक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकीय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमति, नविकरण दस्तुर				
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
	जम्मा				

अनुसूची २ विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

१. राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचना छु छैन?		
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरबन्दी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्यविवरण छु कि छैन ?		
कर्मचारीहरूलाई उनीहरूको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रूपमा दिईएको छु छैन?		
कर्मचारीहरूलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छु?		
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छु? (सफ्टवेयर, एस.एम.एस., ईमेल, टेलिफोन, आदि)		
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छु ?		
राजस्व परिचालनका लागि वडालाई दिईएको जिम्मेवारी के छु ?		
ख) राजस्व प्रशासन सञ्चालनको अवस्था		
करदाताहरूको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छु? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरू - सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल, आदि		
नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरूको विवरण तथा सो को परिचालन कस्तो छु?		
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्याङ्कन कतिको सहि रूपमा भएको छु ? मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छु छैन?		
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरू के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छु?		
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छु?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढिलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरूमा कसरि लागु गरिएको छु?		
करदाताहरूलाई उनीहरूले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छु र कतिको प्रभावकारी छु?		
नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नसक्ने व्यवस्था के कस्तो छु ?		
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष्य तथा असुली अवस्थाको अनुगमनको व्यवस्था के छु?		
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छु?		

ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरूलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ बोर्ड, वेब साईट, आदि)		
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरूको सहभागिता कस्तो छ?		
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरूको प्रभावकारिता कस्तो छ ? (बैठक सङ्ख्या, निर्णयहरू आदि)		
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरूको सकारात्मक सहभागिताको अवस्था कस्तो छ?		
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ?		
आयका स्रोतहरूको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ?		
नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरेको छ छैन? छ भने आएका बेरुजुहरू कसरी सम्बोधन भएका छन्?		

निष्कर्ष: नगरपालिकाको राजस्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि लिन सक्ने नीतिगत व्यवस्था

- क.
ख.
ग.

२. स्थानीय तहलाई प्राप्त आन्तरीक राजस्व अधिकार र परिचालनको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/ नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	कर तर्फ			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
७	विज्ञापन कर			
८	मनोरञ्जन कर			
ख	अन्य राजस्व			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर विक्री			
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) विक्रीबाट प्राप्त आय			

४	नक्सापास दस्तुर			
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
६	बहाल विटौरी शुल्क			
७	पार्किङ्ग शुल्क			
८	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
९	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
१०	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
११	स्थानीय विद्युत महशुल			
१२	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ्ग, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाइडिङ्ग, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
१३	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)			
१४	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१७	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१८	दण्ड जरिवाना			

माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरीक राजस्व उठाएको भएमा सो को विवरण:

- क.
- ख.
- ग.

आन्तरीक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु तथा सो को परिचालन गर्ने उपाय:

सम्भाव्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु	लागु नहुनुको कारण	परिचालन गर्ने उपाय

कर तथा शुल्कको दरमा देखिएका कमी कमजोरी तथा सुधारको उपाय

दर रेट निर्धारणमा कमी कमजोरी देखिएका आय शिर्षकहरु	कारण	सुधार गर्ने उपाय

अनुसूची ३ वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम

आय शिर्षकहरू	आवश्यक सूचना	सूचनाको सम्भाव्य स्रोतहरू
भूमि कर (मालपोत)	जग्गाको क्षेत्रफल तथा उपयोग	मालपोत कार्यालय
सम्पत्ति कर	सम्पत्ति धनी तथा निजको नाममा रहेका जग्गा तथा संरचना	स्थानीय तह, मालपोत कार्यालय, सर्भेक्षणहरू
व्यवसाय कर	उद्योग व्यवसायका सङ्ख्या प्रकृति सहित	स्थानीय तह, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, व्यवसायिक सङ्घ संगठनहरू
सवारी कर	नगर क्षेत्रमा रहेका सवारी साधनहरू	यातायात व्यवस्था कार्यालय
बहाल विटौरी शुल्क	भाडामा दिएको जग्गाको क्षेत्रफल र भाडा दर	स्थानीय तह
घर जग्गा बहाल कर	भाडामा दिईएका घरहरू तथा प्रचलित दर	कर कार्यालय, जनगणना तथा सर्वेक्षणहरू
विज्ञापन कर	नगर क्षेत्रमा रहेका विज्ञापन पाटीहरू	स्थानीय तह
मनोरञ्जन कर	नगर क्षेत्रमा रहेका सिनेमा हलहरू	स्थानीय तह
सवारी पार्किङ शुल्क	पार्किङ क्षेत्रको क्षेत्रफल तथा सवारी प्रवेश सङ्ख्या	स्थानीय तह तथा स्थलगत सर्वेक्षण
खानेपानी महशुल	धारा सङ्ख्या तथा पानीको उपयोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ
विद्युत महशुल	मिटर सङ्ख्या तथा विजुलीको उपभोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ
फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	सेवा लिनेको सङ्ख्या	नगरपालिका, सेवा प्रदायक
ढल निकास सेवा शुल्क	सेवा लिनेको सङ्ख्या	नगरपालिका, सेवा प्रदायक
हाटबजार सेवा शुल्क	हाटबजार क्षेत्रको क्षेत्रफल	स्थलगत सर्वेक्षण
पशु वधशाला सेवा शुल्क	औषत पशु वध सङ्ख्या	स्थलगत सर्वेक्षण
सार्वजनिक संरचना मर्मत सम्भार शुल्क	प्रत्यक्ष सेवा लिनेको सङ्ख्या	स्थानीय तह
भाडा तथा बहाल	भाडा बहालमा दिएको पसल, घर तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
मेसिन तथा औजार भाडा	भाडामा दिएको मेसिन तथा औजार र प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
ताल, पोखरी तथा जग्गा भाडा	ताल, पोखरी तथा जग्गाहरूको सङ्ख्या तथा क्षेत्रफल तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
प्राकृतिक स्रोत	निस्काशन परिणाम	EIA प्रतिवेदन, स्थलगत सर्वेक्षण

कुल आय सम्भाव्यता पहिचान (शिर्षकगत रुपमा विश्लेषण गर्ने)

विवरण	सङ्ख्या	औषत कर वा शुल्कको दर	सम्भाव्य रकम
ठूला			
मझौला			
साना			
कुल आय सम्भाव्यता			

खुद आय सम्भाव्यता पहिचान

विवरण	रकम
कुल आय सम्भाव्यता	
खुद आय सम्भाव्यता: करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको ... प्रतिशतले हुने रकम)	

खुद आय सम्भाव्यता पहिचान (आय ठेक्का)

विवरण	रकम
कुल आय सम्भाव्यता	
करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको ... प्रतिशतले हुने रकम)	
घटाउने, ठेकेदारको ओभरहेड खर्च (आयको १५ प्रतिशतले हुने रकम)	
घटाउने, ठेकेदारको नाफा (आयको १० प्रतिशत)	
खुद आय सम्भाव्यता (प्रारम्भिक ठेक्का अङ्क)	

निष्कर्ष:

सम्भाव्यता पहिचान पछि आय सङ्कलनमा ठूलो खाडल (GAP) देखिएका आय शिर्षकहरू	खाडल ठूलो हुनुको कारण	समाधानका उपायहरू

अनुसूची ४ तथ्याङ्क सङ्कलनको क्रममा राजस्व शाखा

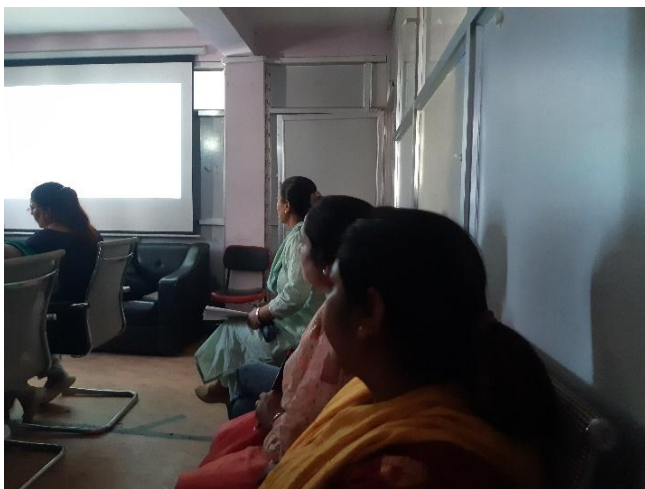


अनुसूची ५ मस्यौदा प्रस्तुतिकरणको माईन्यूट

आज मिति २०७९।३।१६ गते शुक्रवारको दिन नगर-
उपमुख्यको अध्यक्षतामा रैचम तपशीलको उपस्थि-
तिमा राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७९ (बाजमार्त
प्रदेश कृषालय बरेङ्को नेपाल ईन्डलपमेन्ट कन्सल्टेन्सी
को प्राविधिक सहयोगमा तथा गरिएको) को मस्यौदा
प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण कार्यक्रम सम्पन्न गरियो।
तपशील

- | | |
|----|---|
| १ | नगर प्रमुख - श्री हरिजोतिरद रिपट - रिपट |
| २ | नगर उपमुख्य - श्री लक्ष्मी महर्जन - रिपट |
| ३ | प्रमुख प्रशासकियक. श्री रौशन अवाली - रिपट |
| | अभिव खत्री (महालक्ष्मी वडा अध्यक्ष) अभिव खत्री |
| ४ | जय कृष्ण बोगरी " ९ " " रिपट |
| ५ | वि. प्रकाश शर्मा " ८ " " रिपट |
| ६ | दिपेन्द्र लामा " १ " " रिपट |
| ७ | लक्ष्मी खोहला " १ " " रिपट |
| ८ | पूर्ण लक्ष्मी खोहला " ७ कार्यपालिका सदस्य रिपट |
| १० | कुमार बहालकोट " ९ कार्यपालिका सदस्य रिपट |
| ११ | माधव श्रीगाली " १ " " रिपट |
| १२ | शमेशा मिजा कार्यपालिका सदस्य-वडा ५ रिपट |
| १३ | विमल लामा वडा अध्यक्ष - १० रिपट |
| १४ | कुवेर के.सी " १ " - ३ रिपट |
| १५ | बानुश्याम महर्जन " १ " - ६ रिपट |
| १६ | सुब. खत्री - वडा अध्यक्ष - २ रिपट |
| १७ | कपिल खत्री वडा अध्यक्ष ५ रिपट |
| १८ | सितापौखरेल वडा वडा अध्यक्षपालिका सदस्य रिपट |
| १९ | जयन्ति महर्जन वडा नं. ८ कार्यपालिका सदस्य रिपट |
| २० | इश्वरी पाठे शा. ल. व. शा. रिपट |
| २१ | कला प्रसादी कार्यपालिका सदस्य ०२ रिपट |
| २२ | अमृत गिता रिपट |
| २३ | राजु खपागाई परामर्शदाता रिपट |
| २४ | मज. जुमाना पाई राजस्व सुधार रिपट |

अनुसूची ६ मस्यौदा प्रस्तुतिकरणको फोटाहरु



महालक्ष्मी नगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना, २०७९
(अन्तिम प्रतिवेदन)



अनुसूची ७ सुझाव तथा पृष्ठपोषण तालिका

क्र. सं.	मस्यौदा प्रतिवेदन उपर प्राप्त सुझावहरु	समावेश गरिएको सुझावहरु
१	सम्पत्ति करको विगतको अवस्था र सम्भावनाहरुको विश्लेषण गर्ने ।	सम्पत्ति करको विगतको सङ्कलन तथा सम्भावना र सुझावलाई पृष्ठ २२ र २३ मा उल्लेख गरिएको छ ।
२	स्थानीय तहले आफूले प्रदान गर्ने सेवालार्ई छरितो ढङ्गबाट विद्युतीय माध्यम प्रयोग गरी प्रदान गर्ने र सो सेवासँग आबद्ध गरी सेवा दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्ने सम्भावनालाई उजागर गर्दा सुधार योजना बढी कार्यान्वयन हुने देखिन्छ ।	नगरपालिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति तथा संयन्त्रको बारेमा परिच्छेद ४ मा विश्लेषण गरिएको छ ।
३	स्थानीय तहमा पूर्वाधार उपयोग शुल्क परिचालन गर्ने सम्भावना अहिले नै व्यावहारिक छैन । राजस्व सुधार योजना बनाउँदा कर परिचालन गर्न सकिने सम्भावनाको विश्लेषण कम भएको देखियो । कानून बमोजिम करारोपण गर्न सकिने भए पनि व्यवहारतः लागू गर्न नसकिने विषयलाई कार्ययोजनामा राख्नु आवश्यक देखिदैन ।	यस नगरपालिकाले हालसम्म पूर्वाधार उपयोग शुल्कबाट रकम सङ्कलन गर्न सकेको छैन र यसको सम्भावना पनि नरहेकोले पूर्वाधार विकास शुल्कको प्रस्ताव गरिएको छैन
४	व्यवसाय कर र व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुरका नाममा ब्रोकर वा शुल्क लगाउने गरी सुधार योजना बनाउनु हुँदैन । व्यवसाय दर्ता र नवीकरण बापत् मात्र व्यवसाय दर्ता कर वा शुल्क लगाउने विषयमा स्पष्ट हुनुपर्नेछ ।	व्यवसाय कर र व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुरका नाममा ब्रोकर वा शुल्क प्रस्ताव गरिएको छैन ।
५	कुनै पालिकाहरुको स्थानीय सम्भावनाका आधारमा राजस्व सुधार योजना बन्नु पर्नेमा एउटै ढाँचा र क्रियाकलापमा सुधार योजना बनाएको देखियो । उदाहरणको लागि कतिपय पालिकामा ढुङ्गा गिटी र बालुवा जस्ता नदीजन्य पदार्थ बाट ठुलो राजस्वको सम्भावना छ भने ठूला शहरी क्षेत्रमा विज्ञापन कर बापत उल्लेखनीय राजस्व प्राप्त गर्न सकिन्छ । यसरी पालिकाको सम्भावनालाई उजागर गर्ने गरी सुधार योजना बन्नु पर्ने देखिन्छ ।	महालक्ष्मी नगरपालिकाको आन्तरीक आयको मुख्य स्रोतमा मालपोत/भूमिकर, घरबहाल कर, सिफारीस तथा प्रमाणित दस्तुर रहेको र सोही बमोजिम राजस्व सुधारका सम्भावनाहरुको विश्लेषण गरिएको छ (परिच्छेद ३.३ - आन्तरीक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण)
६	सम्पत्ति करमा स्वयम् घोषणा गर्ने विधिका विषयमा अध्ययन भएको पाइएन ।	आर्थिक ऐनमा सम्पत्ति कर मूल्याङ्कनको आधारमा लिने सोही बमोजिम सम्भावनाहरुको विश्लेषण गरिएको छ ।
७	करका दर र आधार तोक्दा छिमेकी स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने विषयलाई समेत सबै स्थानीय तहको राजस्व सुधार योजनामा	महालक्ष्मी नगरपालिकाको छिमेकी स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गरी कर राजस्वका बारेमा दर निर्धारण गरेको देखिन्छ । राजस्व

	समावेश गर्नुपर्दछ ।	सङ्कलनका रणनीति र कार्यनीति लगायत राजस्व सुधार कार्ययोजना परिच्छेद पाँचमा समेटिएको छ ।
८	सुधार योजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरू व्यवहारिक भन्दा बढी सैद्धान्तिक भएकाले स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने बिषयमा आशंका छ ।	स्थानीय तहहरूले आफ्नो एक कार्यकाल मात्र पुरा गरेका छन् । यसै कारणले पनि स्थानीय तहहरू आन्तरीक राजस्व सङ्कलनका हिसाबले दिगो बन्न सकिरहेका छैनन् । त्यसैले राजस्व सुधारका लागि सैद्धान्तिक र कानुनी पक्षहरूलाई समेट्दै स्थानीय तहको सेवा प्रवाहमा नागरिकहरूको पहुँच बढाउदै र कर शिक्षामार्फत राजस्व सङ्कलनलाई क्रमश वृद्धि गर्दै लैजानु पर्ने हुन्छ ।
९	प्रदेश सरकार र सङ्घीय सरकारले दर तोक्ने र सङ्कलन गर्ने तर स्थानीय तहलाई समेत बाँडफाँड हुने करहरूमा स्थानीय तहले गर्नुपर्ने भूमिकामा राजस्व सुधार योजना मौन छ ।	कतिपय स्थानीय करदाताहरूसँग बसेर छलफल गर्दा बारम्बार उनीहरूको गुनासो करलाई एक द्वार प्रणाली माध्यमबाट मात्र उठाउँदा राम्रो हुने तथा करको बारेमा कुनै भ्रम नरहने कुराको जानकारी पाईएको छ । त्यसैले कर उठाउने राजस्व कार्यालय एउटै हुने र त्यहिबाट स्थानीय, प्रदेश र सङ्घीय गरेर कर बाँडफाँड गर्ने हो भने उचित हुन्थ्यो होला भन्ने गुनासो पाइन्छ । प्रदेश सरकार र सङ्घीय सरकारले तोक्ने करको दर सरकारको नीतिगत व्यवस्था भएको र करको बाँडफाँड अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन अनुसार हुने गरेकोले स्थानीय तहको भूमिका समेत सोही ऐन अनुसार रहेको छ । राजस्व सुधार सम्बन्धी रणनीति र कार्यनीतिहरू परिच्छेद पाँचमा प्रस्तुत गरिएको छ ।